

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์ยุทธศาสตร์หลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระ
ธรรมทูตไทยในอินเดีย ซึ่งคณะผู้ศึกษาวิจัยเสนอสรุปอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ดังนี้

๕.๑ สรุปผลศึกษาวิเคราะห์ยุทธศาสตร์หลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระ ธรรมทูตไทยในอินเดีย

๕.๑.๑ สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นของกลุ่มตัวอย่าง

สรุปผลจากศึกษาวิเคราะห์ยุทธศาสตร์หลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระ
ธรรมทูตไทยในอินเดีย พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง ๓๖-๔๐ ปี จำนวน ๑๗
รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๓๖ รองลงมาได้แก่ อายุระหว่าง ๔๑-๕๐ ปี จำนวน ๑๖ รูป คิดเป็นร้อยละ
๒๔.๒๔ อายุระหว่าง ๒๕-๓๐ ปี จำนวน ๑๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๒.๓๑ อายุระหว่าง ๓๑-๓๕ ปี
จำนวน ๑๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๘.๑๘ และ อายุสูงกว่า ๕๐ ปี จำนวน ๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๙.๐๙
ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีพรรษา ระหว่าง ๑๖-๒๐ พรรษา จำนวน ๒๔ รูป คิดเป็นร้อยละ
๓๖.๓๖ รองลงมาได้แก่ มีพรรษาระหว่าง ๑๑-๑๕ พรรษา จำนวน ๒๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๓.๓๓
มีพรรษาระหว่าง ๕-๑๐ พรรษา จำนวน ๑๔ รูป และ มีพรรษา สูงกว่า ๒๐ พรรษา จำนวน ๕ รูป
คิดเป็นร้อยละ ๗.๕๘ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ไม่เคยเป็นพระธรรมทูตในต่างประเทศมา
ก่อน จำนวน ๕๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๘๔.๘๕ ส่วนที่เคยเป็นพระธรรมทูตในต่างประเทศมาก่อน
จำนวน ๑๐ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๑๕ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นพระธรรมทูต/นักเผยแผ่
ในอินเดียมาแล้ว ๓ ปี จำนวน ๒๘ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๒.๔๒ รองลงมาได้แก่เป็นพระธรรมทูต/
นักเผยแผ่ในอินเดียมาแล้ว ๒ ปี จำนวน ๑๓ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๙.๓๐ เป็นพระธรรมทูต/นักเผย
แผ่ในอินเดียมาแล้วมากกว่า ๕ ปี จำนวน ๘ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๒.๑๒ และ เป็นพระธรรมทูต/นัก
เผยแผ่ในอินเดียมาแล้ว ๑ ปี จำนวน ๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๗.๕๘ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มี
ระดับการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรี จำนวน ๔๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๖๙.๓๐ และระดับปริญญาตรี
จำนวน ๒๐ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๐.๓๐

๕.๑.๒ สรุปผลปัจจัยที่ศึกษาวิเคราะห์พุทธศาสตร์หลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในอินเดีย ในด้านต่างๆ ดังนี้

สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อตอบคำถามเกี่ยวกับศึกษาวิเคราะห์พุทธศาสตร์หลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระธรรมทูตไทยอินเดียร่วมด้านต่าง ๆ ซึ่งผลสรุปการวิเคราะห์ ดังนี้ คือ ด้านคุณสมบัติของพระธรรมทูต อยู่ในระดับ ปานกลาง ด้านความคิดเห็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูต อยู่ในระดับ มาก และด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการศึกษาและด้านการสงเคราะห์ อยู่ในระดับ ปานกลาง

สรุปผลด้านคุณสมบัติของพระธรรมทูต พบว่า ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านคุณสมบัติของพระธรรมทูต โดยภาพรวม พบว่า มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=๓.๓๕$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด สามอันดับแรก ได้แก่ ท่านต้องขวนขวายเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ในอินเดียอยู่ตลอดเวลา ($\bar{X}=๔.๒๔$) รองลงมา คือ การมาปฏิบัติศาสนกิจที่นี้ทำให้สภาวะของท่านรู้สึกต่อพุทธศาสนาดีขึ้น ($\bar{X}=๔.๐๘$) และท่านพร้อมที่จะเสียประโยชน์ระยะสั้นเพื่อประโยชน์ระยะยาว ($\bar{X}=๓.๕๘$) ตามลำดับ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อย เรียงลำดับจากสามอันดับสุดท้าย ได้แก่ ท่านรู้สึกเบื่อที่ต้องคอยเอาใจใส่ดูแล ผู้คนที่มาวัด ($\bar{X}=๒.๑๓$) และ ท่านรู้สึกว่า การมาปฏิบัติพระธรรมทูต ทำให้ท่านรู้ความสามารถของตนเองด้อยลง ($\bar{X}=๒.๒๑$) งานพระธรรมทูตจำเจน่าเบื่อหน่าย ($\bar{X}=๑.๕๔$) ตามลำดับ

สรุปผลด้านความคิดเห็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตพบว่า ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านความคิดเห็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูต ด้านความคิดเห็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยภาพรวม พบว่า มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=๓.๕๕$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด เรียงลำดับจากสามอันดับแรก ได้แก่ มีความรับผิดชอบด้านการเผยแผ่ ($\bar{X}=๓.๕๑$) รองลงมา คือ แสดงออกต่อศีลธรรมอันดีงามในพระพุทธศาสนา ($\bar{X}=๓.๘๕$) และ พุ่มเทก่าลังกายและใจให้กับภารกิจในการเผยแผ่ ($\bar{X}=๓.๘๓$) ตามลำดับ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยเรียงลำดับจากสามอันดับสุดท้าย ได้แก่ เคยเปลี่ยนสถานที่อยู่จำพรรษา ($\bar{X}=๒.๓๔$) สามารถสื่อสารโดยการเขียนภาษาอังกฤษได้ ($\bar{X}=๓.๒๓$) และตามลำดับสามารถสื่อสารโดยการพูดภาษาอังกฤษได้ ($\bar{X}=๓.๑๕$)

สรุปผลด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาพบว่า ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านความคิดเห็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตในอินเดียด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยภาพรวม พบว่า มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=๒.๘๘$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบ จากข้อคำถามที่ว่า ดำเนินการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชุมชนชาวอินเดียมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=๓.๐๐$) จากข้อคำถามที่ว่า เป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวพุทธในอินเดียมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง

($\bar{X}=๓.๑๔$) จากข้อคำถามที่ว่า เป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวพุทธต่างชาติในอินเดียมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=๓.๐๖$) จากข้อคำถามที่ว่า เป็นศูนย์กลางเผยแผ่ศิลปวัฒนธรรมไทยแก่ชาวไทยในอินเดียมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=๓.๑๒$) จากข้อคำถามที่ว่า เป็นศูนย์กลางเผยแผ่ศิลปวัฒนธรรมแก่ชาวต่างชาติในอินเดียมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=๓.๑๕$) จากข้อคำถามที่ว่า ได้ประกาศเกียรติคุณของชาติให้ประจักษ์แก่คนต่างชาติในอินเดียมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=๓.๑๗$) จากข้อคำถามที่ว่า ได้ประกาศเกียรติคุณของพระพุทธศาสนาให้ประจักษ์แก่คนในอินเดียมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=๓.๔๗$) ได้ประกาศเกียรติคุณของพระธรรมทูตไทยให้ประจักษ์แก่คนต่างชาติในอินเดียมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=๓.๐๘$) จากข้อคำถามที่ว่า ได้ประกาศเกียรติคุณของพระมหากษัตริย์ให้ประจักษ์แก่คนในอินเดียมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=๓.๔๗$) จากข้อคำถามที่ว่า จัดกิจกรรมการปฏิบัติธรรมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=๒.๕๒$) จากข้อคำถามที่ว่า จัดกิจกรรมส่งเสริมพระพุทธศาสนาตามนโยบายของรัฐ/ชุมชนมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=๒.๗๔$) จากข้อคำถามที่ว่า เผยแผ่ศีลธรรมทางสื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=๒.๔๔$) จากข้อคำถามที่ว่า ดำเนินการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชุมชนชาวต่างชาติได้มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับน้อย ($\bar{X}=๒.๘๓$) จากข้อคำถามที่ว่า เผยแผ่ศีลธรรมทางสถานีวิทยุหรือโทรทัศน์มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับน้อยที่สุด ($\bar{X}=๑.๖๘$) จากข้อคำถามที่ว่า เผยแผ่ศีลธรรมทางวิทยุกระจายเสียงในชุมชนมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับน้อยที่สุด ($\bar{X}=๑.๖๘$)

สรุปผลด้านการศึกษาพบว่าจากตารางที่ ๔.๕ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตในอินเดีย ด้านการศึกษา โดยภาพรวม พบว่า มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=๒.๗๒$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ในคำถามที่ว่า ท่านได้สนับสนุนทุนการศึกษาให้เด็กและเยาวชน มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=๒.๗๔$) ในคำถามที่ว่า ได้ช่วยเหลือวัสดุ อุปกรณ์การเรียน การสอน และสิ่งการเรียนรู้อื่น มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=๒.๘๕$) ในคำถามที่ว่า มีโครงการจัดแหล่งสถานที่การเรียนการสอนหลักธรรมภายในวัด มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=๒.๗๔$) ในคำถามที่ว่า ได้ส่งเสริมจัดกิจกรรมการบูรณาการเรียนรู้อยู่ภายในวัดและชุมชนมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=๒.๗๔$) ในคำถามที่ว่า ได้หาแหล่งทุนสนับสนุนแก่เด็กด้านการศึกษา มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=๒.๖๗$) ในคำถามที่ว่า การจัดให้มีการเรียนการสอนหลักปริยัติธรรมให้บรรพชิตและคฤหัสถ์มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=๒.๗๔$) ในคำถามที่ว่า ส่งเสริมการเรียนรู้ของคฤหัสถ์ได้ศึกษาเล่าเรียน ทั้งภาคทฤษฎีและการปฏิบัติมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=๒.๘๒$) ในคำถามที่ว่า ผู้บริหารระดับสูงให้การช่วยเหลือด้านการศึกษาของหน่วยงานของท่านมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=๒.๖๗$) และ

ในคำถามที่ว่า ได้เสนอการแนะแนวอบรมด้านวิชาการแก่คนในอินเดียและคนในชุมชนมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=๒.๔๔$)

สรุปผลด้านการสงเคราะห์พบว่า จากตารางที่ ๔.๑๐ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตในอินเดีย ด้านสังคมสงเคราะห์โดยภาพรวม พบว่า มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=๒.๘๒$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดเรียงลำดับสามอันดับแรกได้แก่ ได้ประกาศเกียรติคุณของพระพุทธศาสนาให้ประจักษ์แก่คนในอินเดีย ($\bar{X}=๓.๔๓$) เป็นศูนย์กลางเผยแผ่ศิลปวัฒนธรรมไทยแก่ชาวไทยในอินเดีย ($\bar{X}=๓.๓๒$) และ จัดหาปัจจัยสี่ เช่น อาหารเครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และที่อยู่อาศัย ($\bar{X}=๓.๒๓$) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด เรียงลำดับจากสามอันดับสุดท้าย ได้แก่ เผยแผ่ศีลธรรมทางสถานีวิฑูหรืหรือโทรทัศน์ และ เผยแผ่ศีลธรรมทางวิทยุกระจายเสียงในชุมชน มีค่าเฉลี่ยเท่ากัน ($\bar{X}=๑.๖๘$) เผยแผ่ศีลธรรมทางสื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ ได้เสนอการแนะแนวอบรมด้านวิชาการแก่คนในอินเดียและคนในชุมชน, ส่งเสริมชาวบ้านให้มีอาชีพเสริม และกิจกรรมส่งเสริมให้ประชาชนรู้จักการออมทรัพย์ มีค่าเฉลี่ยเท่ากัน ($\bar{X}=๒.๔๔$) และ ให้การส่งเสริมอุดหนุนทุนโครงการพัฒนา หมู่บ้าน เพื่อชุมชน ($\bar{X}=๒.๕๒$) ตามลำดับ

๕.๑.๓ สรุปผลแสดงความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยชีวิตสังคมกับยุทธศาสตร์หลักในเผยแผ่พระพุทธศาสนา

จากตารางที่ ๔.๑๒ แสดงให้เห็นว่า อายุของพระธรรมทูตพบว่า อายุมีความสัมพันธ์กับปัจจัยด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การศึกษาและการสงเคราะห์ทุกด้านอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งแสดงให้เห็นว่าอายุของของพระธรรมทูต มีส่วนสำคัญต่อการจัดการยุทธศาสตร์หลักในเผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งสอดคล้องกับแผนนโยบายของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและองค์กรการบริหารงานคณะสงฆ์

ส่วนจำนวนพรรษาของพระธรรมทูตพบว่า จำนวนพรรษาของพระธรรมทูตมีความสัมพันธ์กับปัจจัยด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การศึกษาและการสงเคราะห์ทุกด้านอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งแสดงให้เห็นว่าจำนวนพรรษาของพระธรรมทูต มีส่วนสำคัญที่ช่วยส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมคณะสงฆ์โดยเฉพาะบทบาทหน้าที่ความเป็นพระธรรมทูต ถ้ามีอายุพรรษามากย่อมเกิดประสบการณ์มากขึ้น ความรับผิดชอบและการตระหนักรู้ก็มากขึ้นทำให้ส่งผลโดยตรงต่อยุทธศาสตร์หลักในเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ก่อนมาเป็นพระธรรมทูต พบว่า มีความสัมพันธ์กับปัจจัยด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การศึกษาและการสงเคราะห์ทุกด้านอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งแสดงให้เห็นว่าก่อนมาเป็นพระธรรมทูต ประสบการณ์ของพระธรรมทูต มีส่วนสำคัญต่อการจัดการยุทธศาสตร์หลักในเผยแผ่

พระพุทธศาสนา เพราะพระธรรมทูตที่อยู่ประจำในต่างประเทศหลายปี ซึ่งจะสามารถพัฒนาการเผยแผ่ การจัดการศึกษาและสังคมสงเคราะห์ได้อย่างหลากหลาย แต่ถ้าการอยู่ไม่นาน โอกาสที่จะทำงานต่อผลงานก็ไม่สามารถเกิดขึ้นได้

จำนวนปีที่ เป็นพระธรรมทูต พบว่า มีความสัมพันธ์กับปัจจัยด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การศึกษาและการสงเคราะห์ทุกด้านอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งแสดงให้เห็นว่าจำนวนปีที่ เป็นพระธรรมทูต มีส่วนสำคัญต่อการบริหารจัดการยุทธศาสตร์หลักในเผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งจากการเก็บข้อมูล ผู้ที่มีประสบการณ์อยู่ในต่างประเทศนานๆ สามารถสร้างเครือข่าย รูปแบบการเผยแผ่ได้เป็นอย่างดี

ส่วนด้านการศึกษา พบว่า พระธรรมทูตเกี่ยวกับด้านการศึกษา ซึ่งมีความสัมพันธ์กับกับปัจจัยด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพียงอย่างเดียว ส่วนปัจจัยด้านการศึกษาและการสงเคราะห์ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการศึกษาของพระธรรมทูต ไม่มีผลต่อยุทธศาสตร์หลักในเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพราะโดยหลักพื้นฐานการเข้าใจหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ดำเนินตามรอยทางที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ ก็สามารถเป็นนักเผยแผ่ที่ดีได้

คุณสมบัติของพระธรรมทูต พบว่า ไม่มีความสัมพันธ์กับปัจจัยการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การศึกษาและการสงเคราะห์ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าคุณสมบัติของพระธรรมทูต จะเป็นพฤติกรรมลักษณะ อุดมการณ์ของแต่ละบุคคล จึงไม่ส่งผลต่อความสัมพันธ์ในแง่ของยุทธศาสตร์หลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ความคิดเห็นด้านการเผยแผ่ พบว่า พระธรรมทูตมีความคิดเห็นด้านการเผยแผ่ ซึ่งมีความสัมพันธ์กับปัจจัยด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการสงเคราะห์ ส่วนด้านการศึกษาไม่มีความสัมพันธ์กับยุทธศาสตร์หลักนี้ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการเผยแผ่เป็นหน้าที่หลักของพระธรรมทูต นอกจากนั้นจำเป็นต้องมีการสงเคราะห์ชาวบ้านได้ด้วย ดังนั้นจึงมีส่วนสำคัญต่อการจัดการยุทธศาสตร์หลักในเผยแผ่พระพุทธศาสนา

สรุป โดยภาพรวม ปัจจัยชีวสังคมมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การศึกษาและการสงเคราะห์เกือบทุกด้านอย่างเห็นได้ชัด ยกเว้นปัจจัยด้านการศึกษา ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า พระธรรมทูตที่ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ส่วนหนึ่งยังเป็นผู้มีการศึกษาในระดับหนึ่งเท่านั้น ยังไม่สามารถที่จะเป็นผู้ให้การศึกษาได้เท่าที่ควร เพราะบางครั้งพระธรรมทูตยังเป็นนักศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัยต่างๆ ในอินเดีย ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ในสิ่งที่ไม่มีความสัมพันธ์ด้านการศึกษา อาจเป็นเพราะว่า พระธรรมทูตไม่ได้ให้ความสำคัญกับการศึกษาอยู่ในระดับใด จึงมีความคิดเห็นที่ไม่สอดคล้องกับปัจจัยด้านนี้

๕.๑.๔ สรุปผลด้านปัญหาและอุปสรรค พบว่า จากตารางที่ ๔.๑๓ พบว่า ข้อเสนอแนะของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยเรียงลำดับได้ดังนี้

ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ควรจะมีพระธรรมทูตเพิ่มมากขึ้น ในการประกาศพระพุทธศาสนา เพราะปัจจุบันมีจำนวนน้อยมาก ไม่เหมือนที่อยู่ในประเทศอื่น ควรจะมีพระธรรมทูตที่จะได้รับการศึกษาอบรม และปฏิบัติธรรมได้จริงมาช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอินเดีย ควรมีการทำงานเป็นทีมให้เป็นไปอย่างพร้อมเพรียงเสมอภาคกัน และมีเป้าหมายเดียวกัน ควรมีการติดต่อเชื่อมโยงโดยการสร้างเครือข่ายชาวพุทธระดับนานาชาติ องค์กรทางพระพุทธศาสนาและหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ควรจะสร้างยุทธศาสตร์ให้ครอบคลุมทุกมิติ เพื่อประโยชน์ของพุทธศาสนิกชน พระไทยไม่สามารถสื่อสารด้วยภาษาฮินดู เพราะส่วนมากจะเป็นชนชั้นล่างมากกว่า พระไทยภาษาอังกฤษยังไม่พร้อม การใช้ภาษาต้องเข้าใจกัน และสื่อสารกับเขาได้ ประชากรส่วนใหญ่ของประเทศอินเดียนับถือศาสนาฮินดู และศาสนาอิสลาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เมืองพารณสี พวกเขาจะยึดมั่นในศาสนาของพวกเขามาก ควรส่งเสริมงบประมาณในการเผยแผ่ และบุคลากรที่มีประสิทธิภาพ ผู้ใหญ่ไม่เอาใจใส่ และขาดความเข้าใจ ในการเผยแผ่ที่ชัดเจน และปัญหาและอุปสรรคส่วนใหญ่ผู้บริหารระดับสูงของคณะสงฆ์ไทยไม่ค่อยสนับสนุน และเปิดโอกาสให้พระมีความรู้เท่าไร และจะกีดกันไม่ให้มาศึกษาต่อ เพราะฉะนั้น พระพุทธศาสนาจึงล้าหลัง และด้อยกว่าศาสนาอื่น มีผู้ให้ข้อมูลจำนวน ๒๐ คน

รองลงมาได้แก่ ด้านการศึกษา ควรมีการแนะแนวอบรมด้านวิชาการเกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแก่คนในชุมชนมากขึ้น ควรให้การสนับสนุนทุนการศึกษาให้เด็กและเยาวชน โดยเฉพาะชาวพุทธที่เกิดใหม่ ควรให้มีโครงการจัดแหล่งสถานที่การเรียนการสอนหลักธรรมภายในวัด ควรมีการสร้างเครือข่ายศูนย์การศึกษา เพื่อจะเพิ่มระบบการจัดการที่ดีขึ้น ควรมีหน่วยงานหรือมหาวิทยาลัยมาสนับสนุนทางการศึกษาโดยตรง นอกจากพระธรรมทูตจะสำเร็จการศึกษาทางธรรมแล้วยังจำเป็นต้องเรียนทางโลกควบคู่กันไปด้วยเพื่อให้งานประกาศพระศาสนาให้เป็นไปด้วยดี นั้น รวมถึงจัดรักษาที่จะนำมาใช้กับคนในท้องถิ่นนั้น ๆ ทั้งนี้เนื่องจากผู้คนในท้องถิ่นที่ต่างกัน ก็อาจมีแนวคิดที่ต่างกัน มีระเบียบปฏิบัติที่ต่างกัน การศึกษามีอุปสรรคเรื่องภาษาพูดและภาษาเขียนเรื่องอารมณ์ก็มีอุปสรรค ศาสนามีอุปสรรคมาก เพราะวันหยุดของชาวอินเดียของศาสนามีมาก จึงหยุดบ่อยมาก พระธรรมทูตที่ส่งมามีจำนวนน้อย และขาดทักษะด้านภาษาท้องถิ่นของชาวอินเดีย ขาดงบประมาณสนับสนุน ผู้ใหญ่ไม่เอาใจใส่ พระธรรมทูตส่วนใหญ่อยู่ที่วัด ภาษาอังกฤษยังไม่ถนัด และเพียงพอจะสื่อสารกับนักเรียนได้ พระธรรมทูตมีเป้าหมายไม่ชัดเจนในการเผยแผ่ ปัญหาด้านการศึกษา ซึ่งตรงนี้เป็นส่วนสำคัญอีกส่วนที่ต้องตระหนัก ปัญหาในการสื่อสารหรือด้านภาษาในการใช้เผยแผ่ และการต้องใช้เวลาในการเข้าถึง เข้าใจ และต้องอดทนสูงในการทำงานของพระ

ธรรมทูตส่วนใหญ่มีความอดทนต่ำ และทำงานไม่ต่อเนื่อง เจตนาเผยแผ่วัฒนธรรมไทยมากกว่า พระพุทธศาสนา และบางครั้งปกตินิสัยคนไทยชอบจับผิด ฤษยา จัดขวางกันเอง เห็นใครเก่งกว่ามัก ไม่ได้ จำนวน ๑๕ คน

รองลงมาได้แก่ ด้านการสงเคราะห์ การมีกองทุนเพื่อการสงเคราะห์ในนามพุทธศาสนาระดับ นานาชาติ ควรจะมีกิจกรรมส่งเสริมให้ประชาชนรู้จักการออมทรัพย์ ควรจะจัดกิจกรรมช่วยเหลือด้านสุขภาพ ชุมชน ในเขตพื้นที่ที่มีวัดไทยตั้งอยู่ ควรให้มีการส่งเสริมอุดหนุนทุนโครงการพัฒนา หมู่บ้าน เพื่อชุมชน ให้ จัดตั้งองค์กรเพื่อเป็นแกนนำในการสงเคราะห์ประชาชนเมื่อประสบภัยพิบัติ งานในส่วนนี้พระธรรมทูตใน อินเดียก็ทำเป็นประจำอยู่แล้ว เช่น ในวันสำคัญต่างๆ เป็นต้นว่า วันวิสาขบูชา มาฆบูชา อาสาฬหบูชา วันที่ ๑๒ สิงหาคม เป็นต้น ด้านสังคมสงเคราะห์ชาวอินเดียเขายอมรับด้านนี้มาก ถ้าเราจะเผยแผ่ให้พระพุทธศาสนาเพิ่ม มายังถิ่นมาตุภูมิอีกครั้งวิธีการนี้ ถือว่าต้องถึงชาวอินเดียได้มากที่สุด ปัญหาความยากจนเราต้องใช้พวกเขา ให้รู้จักหาเลี้ยงชีพด้วยตนเองไม่หวังเพียงการช่วยเหลือจากพวกเราเท่านั้น พระธรรมทูตต้องทำงานอย่างหนัก ต้องทุ่มเทและมีฉันทะในการทุ่มเททำงานถวายตัวต่อพระพุทธศาสนาอย่างจริงใจ ไร้สิ่งแอบแฝง และต้องพร้อม ในการดำเนินงาน ปัญหาและอุปสรรคคือเราอยากให้เขาประกาศตนเป็นชาวพุทธ ซึ่งเขาคิดว่าเหมือนของเขา เรายังไม่เข้าใจและบางทีมันอาจเป็นอันตรายต่อชีวิต ความเป็นอยู่ของเขาด้วย และหลักที่ใช้ในการส่งเสริมด้าน นี้ และมีปัญหาด้านอุปสรรคมากมายเรื่องทุนทรัพย์ แม้ตัวพระนักศึกษาก็แทบจะแยเกี่ยวกับทุนการศึกษา ตนเองเพราะคณะสงฆ์ไทยไม่มีทุนหลักให้พระที่ไปเรียนต่อที่อินเดียต้องสอบชิงทุนเอาเอง หรือต้องแสวงหา ทุนด้วยตนเอง จำนวน ๑๖ คน

๕.๑.๕ สรุปผลแบบสังเกต (Observation) คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลและ ได้จัดหัวข้ออธิบายตามแนว/แบบสังเกตเป็นข้อ ๆ ดังต่อไปนี้

สรุปผลคณะผู้วิจัยได้ศึกษาจากแบบการสังเกตกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ สถานที่ตั้งของวัด คือ วัดไทยพุทธคยา วัดไทย กุสินาราเฉลิมราชย์ และวัดไทยสิริราชฤทธิ ซึ่ง สถานที่ตั้งอยู่บริเวณที่สำคัญทางพุทธศาสนานั้นคือ สถานที่ตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า สถานที่ ปรีณิพพานและสถานที่แสดงพระโอวาทปาฏิโมกข์เป็นต้น การสร้างวัดในต่างประเทศภายใต้ความ อุปถัมภ์ของรัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่งประเทศไทย วัดไทยทุกแห่งนี้สร้างขึ้น ตามคำเชื้อเชิญของรัฐบาลอินเดีย วัดไทยเป็นศูนย์กลางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ไทย เป็นเสมือนตัวแทนของชาวไทยและคณะสงฆ์ไทย ในประเทศอินเดีย พระสงฆ์ที่ไปปฏิบัติ ศาสนกิจประจำอยู่ที่วัดไทย นอกจากจะปฏิบัติกิจวัตรตามพระบรมพุทธานุญาตแล้ว จะต้องปฏิบัติ ศาสนกิจตามวัตถุประสงค์ของคณะสงฆ์ไทยและรัฐบาลไทย เพื่อฟื้นฟูพระพุทธศาสนาให้กลับคืนสู่ดินแดนพุทธภูมิตามเดิม

๑. บริเวณวัดและสภาพทั่ว ๆ ไปของวัด จากการสังเกตของคณะผู้วิจัยสรุปรวมกันได้ว่า

สรุปผลคณะผู้วิจัยได้ศึกษาจากแบบการสังเกต พบว่า วัดไทยพุทธคยา วัดไทย กุสินาราลิมา และวัดไทยสิริราชฤห์ มีบริเวณวัดและสภาพทั่วไปของวัด จะมีโครงสร้างและรูปแบบที่คล้ายๆ กัน และส่วนใหญ่จะจำลองเอาศิลปวัฒนธรรมของไทย เช่น มีพระอุโบสถสวยงามตามแบบศิลปะไทย และมีสถานที่พักพิงสำหรับผู้ที่มาแสวงบุญ มีสถานที่เรียนหนังสือ มีสถานปฐมพยาบาล ซึ่งจะสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของผู้สร้างโดยเฉพาะพระธรรมทูตสายอินเดียในสมัยแรกเริ่ม ที่มุ่งมั่นให้สถานที่ดินแดนพุทธภูมิส่วนนี้จะเป็นประโยชน์แก่พระศาสนาต่อไป

๒. ลักษณะกิจกรรมของวัด จากการสังเกตของคณะผู้วิจัยสรุปรวมกันได้ว่า

สรุปผลคณะผู้วิจัยได้ศึกษาจากแบบการสังเกต พบว่า วัดไทยพุทธคยา วัดไทย กุสินาราลิมา และวัดไทยสิริราชฤห์ ได้ปฏิบัติตามภารกิจของพระธรรมทูตเป็นการสืบสานงานฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในแดนพุทธภูมิจากคณะพระธรรมทูตชุดก่อน ในสำคัญต่าง ๆ ในอดีต เช่น การปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัย ปฏิบัติตามกฎหมายของมหาเถรสมาคมอย่างเคร่งครัด มียุทธศาสตร์หลักในการบริหารคณะได้เป็นอย่างดี ตลอดจนการก่อสร้างอาคารตามพุทธสถาน และการก่อสร้างอาคารสถานที่เพิ่มเติมที่พิจารณาว่าเป็นประโยชน์กับยุคสมัย มีการเปิดคลินิกรักษาฟรี มีกิจกรรมการเรียนการสอน นำเด็กเยาวชนเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา รวมถึงการให้การสนับสนุนชาวพุทธอินเดียในทุกรูปแบบ มีการสร้างพระพุทธรูปเพื่อนำไปประดิษฐานตามพุทธวิหารทั่วอินเดีย การนำเด็กชาวพุทธให้ไว้พระสวดมนต์และอบรมธรรมะเป็นประจำทุกวัน

๓. กิจกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จากการสังเกตของคณะผู้วิจัยสรุปรวมกันได้ว่า

สรุปผลคณะผู้วิจัยได้ศึกษาจากแบบการสังเกต พบว่า วัดไทยพุทธคยา วัดไทย กุสินาราลิมา และวัดไทยสิริราชฤห์ พระธรรมทูตสายอินเดีย ได้จัดโครงการอบรมพระสงฆ์ นักศึกษาเกี่ยวกับพุทธสถานในประเทศอินเดียและเนปาล เป็นประจำปี เปิดอบรมวิปัสสนากรรมฐานให้แก่ผู้สนใจศึกษาชาวต่างชาติ นอกจากนั้น ได้จัดให้มีประเพณีทำบุญตักบาตรในวันสำคัญ โดยนิมนต์พระภิกษุสงฆ์นานาชาติมารับบาตร เพื่อสร้างสัมพันธไมตรีระหว่างองค์กรพระพุทธศาสนานานาชาติ และจัดให้มีการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนเป็นประจำทุกปี และได้เป็นสมาชิกขององค์กรสงฆ์นานาชาติ (International Buddhist Council)

๔. กิจกรรมการให้การศึกษา จากการสังเกตของคณะผู้วิจัยสรุปรวมกันได้ว่า

สรุปผลคณะผู้วิจัยได้ศึกษาจากแบบการสังเกต พบว่า วัดไทยพุทธคยา วัดไทย กุสินาราลิมา และวัดไทยสิริราชฤห์ ได้ตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษาว่า มีความสำคัญต่อการพัฒนาชีวิต สังคม และประเทศชาติ จึงได้จัดตั้งโรงเรียนขึ้นเพื่อการศึกษาแก่

เยาวชนที่ยากจนในเมืองพุทธคยา และเมืองนาลันทา ๒ โรงเรียน คือ โรงเรียนปัญจศีล และโรงเรียนต้นกล้า ที่วัดไทยกุสินาราลิขิตราชย์

๕. กิจกรรมการสังคมนาเคราะห์ จากการสังเกตของคณะผู้วิจัยสรุปร่วมกันได้ว่า

สรุปผลคณะผู้วิจัยได้ศึกษาจากแบบการสังเกต พบว่า วัดไทยพุทธคยา วัดไทยกุสินาราลิขิตราชย์ และวัดไทยสิริราชฤทธิ ได้จัดกิจกรรมเกี่ยวกับสังคมนาเคราะห์ ถือว่าเป็นผลงานที่ทางวัดได้สนับสนุนการสาธารณสุขมูลฐานของชาวอินเดีย ซึ่งกิจกรรมจัดให้มีการรักษาพยาบาลฟรีขึ้นภายในวัด มีชาวอินเดียเข้ามารับการรักษาพยาบาลจำนวนมาก ยาที่นำมารักษาพยาบาลเป็นยาที่ได้รับการบริจาคจากญาติโยมผู้มีใจบุญจากประเทศไทย นอกจากนั้น ทางวัดยังได้แจกเสื้อผ้าและข้าวสารอาหารแห้งแก่คนยากจน มอบทุนการศึกษา ค่าอาหาร และค่ารักษาพยาบาล แก่พระนักศึกษาและแม่ชีที่เดินทางไปศึกษาต่อในประเทศอินเดีย อย่างไรก็ตามยังมีกิจกรรมที่ส่งเสริมการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมไทย เช่น วันสงกรานต์ วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันมาฆบูชา และวันวิสาขบูชา ตลอดถึงวันชาติของประเทศไทยและประเทศอินเดียด้วย

๕.๑.๖ สรุปผลข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่า จากตารางที่ ๔.๑๔ การสัมภาษณ์เจาะลึก พบว่า ผู้ให้การสัมภาษณ์ทั้งหมดตอบมีความเห็นพ้องต้องกันว่า ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่า

๑) เริ่มต้นตั้งแต่พระเดชพระคุณพระสุเมธาธิบดี ถือว่าเป็นอย่างก้าวสำคัญในการวางรากฐานอันมั่นคงให้กับสถาบันสงฆ์แห่งพระพุทธศาสนาของอินเดีย ช่วงเวลาที่พระเดชพระคุณปฏิบัติภารกิจอยู่ที่วัดไทยพุทธคยานั้นคือ ยุคทองของพระธรรมทูต และวัดไทยพุทธคยา

๒) ได้มีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้คนไทยเป็นส่วนใหญ่ ในแต่ละปีนี้มีคนไทยมาเป็นแสนคน

๓) ได้เผยแผ่เกียรติภูมิอันยิ่งใหญ่ของพระพุทธศาสนาให้กับคนชาวอินเดียและชาวยุโรป

๔) ได้ปฏิบัติหน้าที่ เพื่อประโยชน์อันจะพึงมีแก่พุทธศาสนิกชนจากทุกส่วนของโลก และเพื่อความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนา

๕) การเผยแผ่ พระพุทธศาสนาได้ผลิตบุคลากรเข มาช วยงานในการเผยแผ่ มีทั้งพระภิกษุชาวไทย อินเดีย เนปาล และจีน เพื่อช วยกันเผยแผ่ พระพุทธศาสนาไปยังดินแดนต างๆ ของโลก พร อมกับผลิตสื่อ มีหนังสือธรรมะเป นต น ทำให หลัทธิธรรมทางพระพุทธศาสนามีความแพร หลาย

๖) พระธรรมทูตนั้น สิ่งที่ชาวอินเดียไม่รู้ก็คือ ประเทศอินเดียมีลมหายใจเป็นพระพุทธศาสนา ดังนั้น พระธรรมทูตจะอย่างไรให้เขารู้ตนเองว่า เป็นพุทธโดยไม่รู้ตัว เช่น ดราณัฐลักษณะสแตมป์เป็นตราสิงโตตราราชสีห์ ๔ เศียร ของพระเจ้าอโศกมหาราชผู้ประกาศศาสนาพุทธ หรือตราธงชาติของชาวอินเดีย ที่เป็นรูปธรรมจักร จะอย่างไรให้ชาวอินเดียรู้และยอมรับพุทธศาสนาที่เขามีคุณธรรมศีลธรรมอยู่ในตัวอยู่แล้ว ตอนนี้งานออกอากาศทางโทรทัศน์ ถ่ายภาพออก BBC เช่น นายกรัฐมนตรีกอดสามเณรอินเดีย ทำให้เผยแพร่งlobal ทำให้เขาเริ่มยอมรับพระพุทธศาสนาอย่างออกหน้าออกตาบ้าง ในสังคมระดับสูงเริ่มให้ความสำคัญ แต่ก็ต้องใช้เวลาพอสมควร

๗) ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูต ตัวอย่างที่เห็นชัดมาก คือประเด็นของวัดไทยพุทธคยา วัดไทยกุสินาราเฉลิมราชย์ วัดไทยราชฤทธิ วัดไทยไพสาลี เป็นต้น ซึ่งวัดได้มีบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งต่อบุคคลทุกระดับ เช่นต่อคนไทย คนอินเดีย และต่อคนทางประเศยุโรป

๘) ปัจจุบันนี้ ผู้เผยแผ่ของเราส่วนมากจะได้กับคนยากจนเป็นหลัก หรือคนชั้นต่ำที่เผยแผ่ยากกว่าสังคมอินเดียถ้าตระกูลสูงยากมากที่จะเปลี่ยนศาสนา แต่จุดแข็งที่เรามีอยู่ ซึ่งได้งบประมาณจากชาวไทยพุทธที่มามีอินเดีย ได้โอกาสทำงานด้านศาสนา สงเคราะห์ ทำให้คนอินเดียเองได้มาสนใจพุทธศาสนามากขึ้น ทั้งภาครัฐและเอกชนพระสงฆ์ไทยทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาถือว่ามีความเจริญก้าวหน้าขึ้นมากนับแต่อดีตถึงปัจจุบัน การเผยแผ่ที่ทำงานตลอดปี คือ การอนุเคราะห์ชาวพุทธไทยที่มาสวดมนต์ และการเผยแผ่ให้กับชาวพุทธต่างชาติทั้งคนอินเดียและชาวตะวันตก

๙) ได้มีโอกาสเข้าร่วมโครงการอบรมพระนักเผยแผ่พระธรรมทูตไทยและพระธรรมทูตต่างชาติ เพื่อการทำงานร่วมกันให้เป็นไปตามพุทธประสงค์ ได้เข้าอบรมพระวิทยากรเกี่ยวกับพระธรรมทูตในวัดไทยพุทธคยา มาแล้ว ๓ รุ่น และได้มีโอกาสสาธยายพระไตรปิฎก ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตมีความเจริญมาก ส่วนหนึ่งได้รับการสนับสนุนของคนไทย ทั้งที่เป็นพระสงฆ์และฆราวาส ทำให้การทำงานเป็นไปในทิศทางที่ดี

ด้านการศึกษา พบว่า ผู้ให้การสัมภาษณ์ทั้งหมดตอบมีความเห็นพ้องต้องกันพบว่า

๑) ได้จัดกิจกรรมส่งเสริม เช่น กิจกรรมนำเยาวชนไหว้พระสวดมนต์

๒) ได้สร้างศูนย์การเรียนรู้ให้ชาวพุทธ ได้แก่ โรงเรียนชุมชนชาวพุทธ มีโรงเรียนปฎิบัติ และโรงเรียนชุมชนชาวพุทธนานาชาติ

๓) สนับสนุนการทัศนศึกษา ซึ่งวัดไทยพุทธคยาให้นักศึกษาทั้งพระภิกษุและภรรวาส เดินทางไปไหว้พระตามสังเวชนียสถานต่าง ๆ ซึ่งทางวัดได้บริการค่าใช้จ่ายทุกอย่างแก่นักศึกษา เหล่านั้น

๔) การศึกษามุ งผลิตนักบวชท องถิ่นเพื่อเป ็นตัวแทนในการเผยแผ พระพุทธศาสนาเถรวาท มีการเรียนประวัติศาสตร ์ นำประวัติศาสตร มากำหนดนโยบายการ เผยแผ พระพุทธศาสนา สนับสนุนนักบวชจากประเทศไทยและต ่างประเทศ เพื่อเพิ่มศักยภาพ บุคลากรผู้ ทำหน าทที่เผยแผ พระพุทธศาสนาไปยังดินแดนอื่นอีก

๕) การศึกษาสงเคราะห์ ไช เทคนิควิธีการจัดหาทุนมาสนับสนุนทุนการศึกษาให้ แก่ เยาวชนในท องถิ่น โดยจัดเป ็นโรงเรียนค นกล ้า คือ การปลูกฝ ังจิตสำนึกการ เรียนรู ้ให้ แก่ เยาวชน มีการจัดตั้งกองทุนการศึกษาให้ แก่ นักศึกษาไทยและต ่างชาติ ทั้งที่เป ็นพระภิกษุและคฤหัสถ์ เพื่อให้ ไ้ด รับการศึกษาสูงขึ้น

๖) พระธรรมทูต เราต้องปลูกฝ ังพุทธศาสนาตั้งแต่วัยเด็ก ๆ ของชาวอินเดีย เช่น การ ก่อตั้งโรงเรียน ให้เด็กเริ่มมีศีลธรรม มีศีล ๕ มีการไหว้พระสวดมนต์ ซึ่งเขามีอยู่แล้วในตัวเองให้เข ารู้ว่าเป็นพุทธศาสนา แต่เราต้องเป็นผู้ให้เท่านั้น โดยการสร้างวัดถุก่อน อย่างหวังผล ถือว่าเป็นการ สร้างเพื่อบูชาพระพุทธเจ้า เป็นการสร้างทานบารมี ประเทศอินเดียนั้น ทุกอย่างในประเทศเขาก็มีแต่ สัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาโดยเมืองเขาเป็นเมืองพุทธอยู่แล้ว แต่เราทำความดี ทำทานอย่างหวัง ผล เราจะทำอย่างไรให้ชาวอินเดียมีความสุขในธรรมในพระพุทธศาสนาก็พอ เท่ากับเป็นการ พระพุทธศาสนาเข้าสู่แดนพุทธภูมิอีกครั้ง

๗) เปิดโรงเรียนสอนพระพุทธศาสนานำเด็กมาบวชมาเป็นพุทธทายาทวัดไทยพุทธคยา ได้เปิดศูนย์โรงเรียนชุมชนชาวพุทธได้แก่ โรงเรียนปัญจศีล และมีโครงการที่ฝึกอบรมเด็กให้ท้าวต รสวดมนต์ และช่วยอบรมวิปัสสนากัมมัฏฐานให้ชาวตะวันตก หรือ นักปฏิบัติธรรมที่มาจาก ประเทศไทย ทางวัดให้ความอนุเคราะห์ทุกคนที่เข้ามาในการแสวงบุญ ๑) ได้สร้างโรงเรียนปัญจศีล ให้กับชุมชนของคนอินเดีย ๒) ให้คนอินเดียมารู้เกี่ยวกับศาสนาพุทธ ๓) พระธรรมทูตไทย ถือ ว่าทำงานเชิงรุกมากขึ้น จากการที่ได้เห็นมีการเปิดโรงเรียนสอนหลักศีลธรรมให้กับชาวอินเดีย

ด้านการสงเคราะห์ พบว่า ผู้ให้การสัมภาษณ์ทั้งหมดตอบมีความเห็นพ้องต้องกันว่า ด้านสังคมการสงเคราะห์ พบว่า

๑) การสร้างโรงพยาบาลหรือ อโรคยาสถาน เป็นการช่วยเหลืออนุเคราะห์คนยากจน และได้มีโอกาเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอีกด้วย

๒) งานด้านมวลชนสัมพันธ์ ถือเป็นกุศโลบายในการเข้ากับคนในท้องถิ่น โดยใช้ ยุทธศาสตร์ด้านการกีฬาเข้ามาเป็นแกนกลางในการประสานสัมพันธ์

๓) โครงการแจกข้าวสาร เป็นงานด้านสังคมสงเคราะห์ คือ การแจกข้าวสารแก่ชาวบ้านที่ยากจน ได้ดำเนินการมาแล้วกว่า ๑๐ ปีแล้ว และได้ช่วยเหลือตามหมู่บ้านต่าง ๆ ๑๐๐ กว่าหมู่บ้าน

๔) การสร้างพระพุทธรูปถวายตามพุทธวิหารต่าง ๆ ทั่วประเทศอินเดีย ประมาณ ๑๐๐๐๐ องค์แล้ว

๕) การสาธารณูปการ ได้เป็ นตัวแทนคณะสงฆ์ ไทย ในการแสวงหาสถานที่ สร างวัดเพิ่มขึ้นในอินเดีย โดยการสร างวัดไทยกุสินาราเฉลิมราชย์ ขึ้น ในการพัฒนาสาธารณูปการนั้น พัฒนาด วยการจัด สร างศาสนวัตถุจัดตั้งผุ ้ดูแลรักษาพร อมทั้งจัดตั้งกองทุนบำรุงรักษาเพื่อให้ ศาสนสถานคงอยู่ และในปี จุบั้น มีการดูแลรักษาทั้งวัดไทยกุสินาราเฉลิมราชย์ ประเทศอินเดีย และวัดไทยลุมพินี ประเทศเนปาล

๖) ค านการสาธารณสงเคราะห์ จัดแบ งงานเป็ นการสาธารณสงเคราะห์ เพื่อมนุษยธรรมให้ ความช วยเหลือแก ชาวอินเดียในท องถิ่นและการ สาธารณสงเคราะห์ เพื่อพระพุทธศาสนา ค วยวิธีการนำพระพุทธศาสนาเข ้าไปเผยแผ ่ให้ ความช วยเหลือ

๗) พระธรรมทูต นำเด็กมาไหว้พระสวามนัต การแจกทานให้ชาวอินเดีย เป็นการสังคมสงเคราะห์ชาวอินเดีย ก็เป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อีกทางหนึ่ง แต่เขาจะยอมรับหรือไม่ ไม่เป็นไร แต่อย่าให้เขามาเบียดเบียนมาทำร้ายเราก็อพอ ก็ถือว่าเราประสบความสำเร็จแล้ว การให้ทานอย่าไปหวังผลตอบแทน หรือการนับถือพุทธของเขาจะไม่ออกหน้าออกตา แต่เราก็ประสบความสำเร็จแล้ว โดยให้เขาค่อย ๆ ซึมซับความเป็นพุทธศาสนาให้เขารู้ตัวไปทีละเล็ก ทีละน้อย

๘) การสงเคราะห์ การไปแจกยารักษาโรค ตามชุมชนอย่างน้อยต้องใช้เวลา ๑๐ ปี จนกระทั่งให้ชาวบ้านเขาเชื่อใจ ซึ่งวัดไทยพุทธคยาได้จัดกิจกรรมคือ ๑)การเปิดโครงการอโรคยา หรือ โรงพยาบาล ถือว่าประสบความสำเร็จมาก เพราะมีคนอินเดียมาใช้บริการ พระธรรมทูตก็มีโอกาสได้เผยแผ่พระพุทธศาสนาไปด้วย ๒)โครงการอนุเคราะห์ชุมชนด้วยการไปเยี่ยมชุมชนต่าง ๆ เพื่อแจกสิ่งของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันทำให้การเผยแผ่เป็นไปได้ด้วยดี ๓) สิ่งจำเป็นอย่างยี่งต้องมีโรงพยาบาล(โรงหมอ)มีความจำเป็นต่อชุมชนคนอินเดีย ๔)พระครูปลัดดร.ฉลอง จะมีโอกาสที่เข้าไปช่วยเหลือชุมชน จนชาวบ้านให้ความเคารพนับถือเป็นอย่างมาก

๙) อีกส่วนหนึ่งก็คือว่ามีความเจริญที่เร็วมาก คือด้านการสังคมสงเคราะห์ของวัดไทยกุสินารา มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จึงเห็นว่าการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทย จะมีความเจริญก้าวไปอีกไกล

สรุปผลด้านปัญหาและอุปสรรค พบว่า จากตารางที่ ๔.๑๕ การสัมภาษณ์เจาะลึก พบว่า
ผู้ให้การสัมภาษณ์ทั้งหมดตอบมีความเห็นพ้องต้องกันว่า ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่า

๑) ปัญหาคือไม่มีพระเพียงพอที่จะทำงานพระธรรมทูต เรามีวัดมากมาย แต่พระไทยมีจำนวนจำกัด ยิ่งโดยเฉพาะชาวพุทธจากเมืองไทยมาแสวงบุญ พระจากวัดไทยจะนำพาญาติโยมไปตามสถานที่ต่าง ๆ วัดเกือบจะไม่มีพระเหลืออยู่เลย

๒) ปัญหาด้านภาษาฮินดีไม่ค่อยเก่ง ส่วนมากเราจะสนใจภาษาอังกฤษ จำเป็นอย่างยิ่งการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เราจะต้องเรียนรู้ภาษาดั้งเดิมเขาให้ได้เพราะการสื่อสารจะง่ายต่อการเข้าใจและเข้าถึงชุมชนได้มากขึ้น

๓) ควรตั้งกุศลจิตไว้ว่าการเป็นพระธรรมทูตต้องเสียสละชีวิตเพื่อพระพุทธศาสนา การทำงานจะไม่มีอุปสรรคปัญหาอะไรเลย

๔) ข อจำกัดด้านการบริหารเนื่องจากต้องทำงาน ที่ดูแลปกครองบุคคลหลากหลายกลุ่ม ทำให้ ในบางครั้งเมื่อมีปัญหาอุปสรรคเกิดขึ้นไม่ สามารถแก้ไขได้ทันเวลาเพราะมีขอบเขตการบริหาร กว้างเกินไป ซึ่งการต้องทำงาน ที่ดูแลบุคคลภายในวัดไทยกุสินาราเฉลิมราชย์ ในฐานะเจ้าอาวาสและ กลุ่มบุคคลในวัดไทยลุมพินี ตลอดทั้งตำแหน่งพระธรรมทูตไทยประจำประเทศอินเดีย ต้องออกตรวจสอบดูแลบุคคลหลากหลายกลุ่ม

๔) ภาษาเราใช้ภาษาอินเดียไม่เป็น ไม่ได้ เรียกว่า ภาษาฮินดู มาจากรากฐานภาษาบาลีสันสกฤต ถ้าต้องการให้ประสบความสำเร็จในการเผยแผ่พุทธศาสนาก็ต้องรู้จักภาษาพื้นเมืองของเขาด้วย พระธรรมทูตบางท่าน ยังไม่สามารถเจาะลึกด้านพื้นฐาน ด้านการดูแลคนอินเดียท้องถิ่นของเขาจนให้ได้ แต่เราเจาะลึกด้านสังคมสังเคราะห์ได้ดี ด้านการแจกทาน เป็นต้น

๕) ภาษาต้องได้ พระธรรมทูตต้องเก่งทั้งภาษาอังกฤษและภาษาฮินดีหรือภาษาถิ่นของเขา เพื่อการเผยแผ่ที่ง่ายขึ้นเพราะการสื่อสารที่เป็นภาษาเดียวกันจะง่ายต่อความเข้าใจและความศรัทธา ความน่าเชื่อถือจะมีมากขึ้น

๖) ความเสียสละต้องมีมากเท่าไรยิ่งดี พระธรรมทูต เมื่อมาอยู่ประเทศอินเดียแล้วต้องอุทิศชีวิตเพื่อเป็นพุทธบูชาจริง ๆ หรือทำงานเพื่อพระธรรมถึงจะเข้าถึงจิตวิญญาณของคนอินเดียได้

๗) คนเผยแผ่อย่ากินเนื้อสัตว์ นักการศาสนาในอินเดียจะมีความเชื่อว่า ผู้เป็นนักบวชต้องเป็นผู้บริสุทธิ์ ดังนั้น ห้ามเด็ดขาดในการทานเนื้อสัตว์ เพราะความศรัทธา ความน่าเชื่อถือจะหมดไปทันที

๘) ปัญหาภาษาในการเผยแผ่ การเข้าสู่ชุมชนถือว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญ ถ้าเราเข้าสู่ชุมชน โดยไม่รู้ภาษาการเผยแผ่ก็ไม่ได้ผล สิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง เราต้องรู้ภาษาถิ่น

๙) ปัญหาด้านบุคลากรที่เสียสละเพื่อพุทธศาสนาอย่างแท้จริง ยังมีน้อยมาก

๑๐) ปัญหาการทำงานทีมยังไม่ดีเท่าที่ควร ตลอดถึงงบประมาณสนับสนุน คนอินเดียยังมีความต้องการด้านสังคมสงเคราะห์อีกมาก

๑๑) ปัญหาด้านภาษาที่ไม่สอดคล้องกันกับพระไทยและพระต่างชาติ ปัญหาภาษาในการเผยแผ่กับชุมชน เพราะเราพูดภาษาอังกฤษได้ แต่ชุมชนฟังไม่รู้ ถือว่าลำบากมากในการเผยแผ่

๑๒) ปัญหาไม่มีแหล่งศูนย์การทำงานที่ชัดเจนอยากให้มีสำนักงานพระธรรมทูตในอินเดีย เพราะทุกวันนี้เป็นงานต่างคนต่างทำถือว่าเป็นจุดอ่อนของพระธรรมทูตไทยในอินเดีย

๑๓) พระธรรมทูตไทยในอินเดียมีงานมาก แต่ไม่มีระบบในการทำงาน

๑๔) ปัญหาการสร้างเครือข่ายยังน้อยเกินไป อยากให้พระธรรมทูตไทยจัดตั้งศูนย์รวมพระธรรมทูตระดับนานาชาติ ตั้งข้อสังเกตว่า โครงสร้างและระบบการทำงานพระธรรมทูตไทยมีความเป็นศูนย์รวมอย่างไรบ้าง ถ้าการทำงานไม่ประสานสอดคล้องกัน ถึงแม้ว่างานจะก้าวหน้าไปได้ มันก็ไม่สามารถที่จะรับประกันว่าจะพัฒนาแบบยั่งยืนได้ ดังนั้น การทำงานเป็นทีม การทำงานสร้างเครือข่ายกับชาวพุทธประเทศอื่นก็เป็นสิ่งที่ดีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ด้านการศึกษา พบว่า

๑) ได้ให้การศึกษาสงเคราะห์ทั้งการสร้างโรงเรียน และโครงการปฏิบัติธรรม แต่สิ่งที่ยังไม่พอต่อการบริหารจัดการก็คือ แผนด้านงบประมาณ เพราะแต่ละปีมีค่าใช้จ่ายมาก จำเป็นต้องระดมทุนส่งเสริมเด็กเยาวชนและนิสิตนักศึกษา เพื่อสร้างธรรมทายาทให้มากขึ้น

๒) ปัญหาอีกอย่างคือการขยายการศึกษาไปสู่เมืองอื่น จำเป็นต้องใช้จ่ายเพิ่มขึ้น และบุคลากรในการให้ศึกษาก็ยังมีจำนวนน้อย

๓) การสร้างแหล่งการเรียนรู้เพื่อชุมชน ควรจะมีโครงสร้างที่ชัดเจน มีการประเมินผลและวัดผล ในการพัฒนาการศึกษาอย่างเป็นระบบตลอดถึงเครือข่ายด้านการศึกษา

๔) การศาสนศึกษาวัดมีขอบเขตการให้ บริการที่กว้างเกินไป ทำให้ การศึกษา บรรลุวัตถุประสงค์ น้อยมาก การศึกษาเพื่อคนใน ท้องถิ่น เป้า นการจัดการศึกษาไม่ สอดคล้อง กับระเบียบของรัฐอินเดีย เป้า นการศึกษาแก่ นักบวชที่เป้า นชนพื้นเมือง ซึ่งไม่ เป้า นที่ยอมรับของอินเดียเพราะระบบวรรณะ เป้า นสิ่งป้ ดกั้นการศึกษาที่จัดให้ แก่ ผู้ สอนองงานเป้า นการศึกษาที่ไม่ มีรูปแบบที่ชัดเจน ให้ ผู้ ที่เข้ มาขอ วรงานเรียนรู้ วิธีการตามสายงาน ข อจำกัดอยู่ ที่บุคคลปฏิบัติงานเสร็จแล้ วก็กลับไปสถานที่เดิมหรือไป ศึกษาต่อ อ ทำให้ วัดขาดบุคลากรทำงานประจำ

๕) ในเรื่องของการประกาศพระพุทธศาสนา เมื่อมาเป็นรูปเป็นร่างมากขึ้น ผมว่าจะเสนอโครงการขอพระบรมพุท จากมจร. มาดูแลตรงนี้ที่ประเทศอินเดีย ผมจะออกทุนให้ สำหรับอนาคต ผมจะทำมหาวิทยาลัยให้พระมาอยู่ตามความถูกต้องตามกฎหมายของอินเดีย ผู้ที่จบแล้วมาเป็นอาจารย์สอนที่มหาวิทยาลัยแห่งนี้ และญาติโยมก็มาอุปถัมภ์ทำให้พระพุทธศาสนาไม่สูญหายไป ถ้าสามารถทำได้ตรงนี้ก็มีความมั่นคง ถือว่าเป็นเรื่องที่ดีมาก ๆ ถือว่าเราประสบความสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อีกระดับหนึ่ง เมื่อมีมหาวิทยาลัยเกิดขึ้น ก็จะเป็นศูนย์รวม แห่งพระไตรปิฎก และคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา

๖) ควรให้การศึกษาอย่างเป็นระบบ สืบเนื่องจากโครงสร้างการศึกษาของอินเดียไม่เหมือนกับเมืองไทย สมควรอย่างยิ่งที่จะประยุกต์หลักการเรียนรู้หลักพระพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชนของคนอินเดียให้ได้

๗) ควรให้ทุนการศึกษาด้วยการส่งเยาวชนได้มาศึกษาพุทธศาสนาในเมืองไทย พยายามสร้างคนอินเดีย เพื่อคนอินเดียเอง อย่าพยายามให้เขาเกิดการรับรู้ ว่า มีความแตกต่างจากฐานคติเดิม

๘) ควรเปิดโอกาสให้มีการศึกษาเรียนรู้ทางพุทธศาสนา ทั้งคนไทย หรือทุกเชื้อชาติ

๙) ควรส่งเสริมแลกเปลี่ยนเชิงวัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมอินเดีย เพื่อให้การเรียนรู้เข้าใจทางพุทธศาสนาเพิ่มมากขึ้น

๑๐) ขาดการศึกษาและประเมินผลการทำงานของพระบรมพุท

๑๑) ขาดการให้การศึกษาอย่างเป็นระบบ คือ ต่างคนต่างทำงาน ยังไม่รู้ว่า เป็นผลงานของพระบรมพุท

๑๒) ขาดโครงสร้างที่เข้มแข็ง ไม่มีศูนย์การศึกษาที่ร่วมกันทำงานที่ชัดเจน การก่อตั้งโรงเรียน ไม่ทราบว่ามีกระบวนการลักษณะการเรียนรู้ทางพุทธศาสนาและวิถีชีวิตของคนท้องถิ่นอย่างไรบ้าง และถ้าจะให้มีความเจริญจริงต้องให้คนอินเดียเรียนรู้วิธีการดำเนินชีวิตบนฐานคติของพระพุทธศาสนาให้ได้

ด้านการสงเคราะห์ พบว่า

๑) ส่วนการทำงานเกี่ยวกับการอนุเคราะห์ชาวบ้าน นั้นได้ทำควบคู่กันไปกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา สิ่งที่ยังต้องพัฒนา คือ ด้านกำลัง คนยังมีไม่พอในการเข้าสู่ชุมชน งบประมาณอุปกรณ์วัสดุอื่นๆ เพื่อการสงเคราะห์ ต้องมีระบบการจัดการที่เพียงพอจะสามารถช่วยงานด้านนี้ได้

๒) ควรมีการขยายงานสงเคราะห์ให้ครอบคลุมพื้นที่ในเขตวัดไทย และเขตพื้นที่ชุมชนชาวพุทธ หรือ ชุมชนชาวอินเดียอื่น ๆ ที่ต้องการความช่วยเหลือ

๓) การศึกษาสงเคราะห์ ขอบเขตที่กว าววัดสนับสนุนบุคลากรในรูปแบบการบริจาคสิ่งของเครื่องใช้ ให ตามกลุ มงาน มีคณะกรรมการพิจารณาอุป ไห บางครั้งผู้ ที่

รับทุนไม่ สามารถปฏิบัติตามกฎ ข อบังคับได้ หมดเหตุผลจำเป นเพราะวัดมีทุนจำกัดต องให้ แก่ บุคคลที่จำเป นและ ต องการจริงๆ เท านั้น

๔) พระธรรมทูตการไปโปรดเขา ให้เขามีสุขเมื่อเขามีทุกข์ ไปเจริญพระพุทธมนต์ให้เขา จนชีวิตเขาดีขึ้น ขามเขามีปัญหาทำให้เขานับถือเรา แกร่วมงานระดับใหญ่ ๆ ของประเทศ ชาวอินเดียยังขาดพระที่เป็นผู้ให้ยามเขามีความทุกข์ อย่าหวังความสุขจากเขา อย่าทำให้เขาเจ็บช้ำน้ำใจ ดั เช่นพระพุทธเจ้าก็ไม่เคยทำ แม้เขาจะนับถือศาสนาฮินดูเราต้องเข้าใจเขา เพราะเทพเจ้าทั้งหลายล้วน เป็นสาวกของพระพุทธองค์ เราต้องเข้าใจเขา อย่าไปดูถูกเขา ให้พุทธกับฮินดูเข้ากันได้ เราต้องไม่ คำหนีพิธีกรรมของเขา ถ้าเราทำได้เราก็ประสบความสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๕) การปฏิบัติการเพื่อสังคมสงเคราะห์ ถือว่าเป็นวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เข้าถึง ประชาชนได้ง่ายที่สุด จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีแหล่งทุนสนับสนุนให้เพียงพอ และกระทำอย่าง ต่อเนื่องด้วย

๖) ควรมีการศึกษาความต้องการเบื้องต้นว่า แต่ละชุมชนมีความต้องการประเด็นใดบ้าง และความต้องการนั้นสอดคล้องกับความเชื่อประเพณีของเขายังไร

๗) สิ่งที่เราควรทำต่อเนื่องคือการช่วยเหลือด้านการสงเคราะห์เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพ การ รักษาโรคภัยไข้เจ็บ ถือว่าเป็นความต้องการขั้นฐานของชีวิตมนุษย์ทุกคนอยู่แล้ว

๘) โครงการสังคมสงเคราะห์อย่าให้มีกองทุนในกรณีเฉพาะจะสามารถดำเนินงานได้มากกว่านี้

๙) ควรมีการสร้างเครือข่ายของคหชาวพุทธนานาชาติ เพื่อสะดวกต่อกิจกรรมเชิงกุศล และ เป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ง่ายขึ้น เพราะ การเผยแผ่ในอินเดีย ก็ต้องให้อย่างเดียว ควรต้อง ศึกษาว่า ชุมชนเขาต้องการอะไร และชุมชนนับถือศาสนาอะไรอยู่

๑๐) สงเคราะห์ด้วยการจัดกีฬาเพื่อชุมชน แล้วก็มีมอบรางวัลให้ ก่อนให้รางวัล พระก็ขอ เทศน์ก่อนเมื่อจะได้รับรางวัล ซึ่งถือว่าเป็นการเผยแผ่โดยใช้หลักเข้าสู่ชุมชนโดยตรง ขอเพียงให้ คนในชุมชนหรือในครอบครัวได้ รับข่าวสารจากเราแล้ว ก็สามารถเผยแผ่ให้กับชุมชนเชื่อมโยงต่อ เครือข่ายกันไป ในประเด็นของการช่วยเหลือสังคม พระธรรมทูตไทยได้สะท้อนถึงความต้องการ ของคนอินเดียได้ดีมาก แต่จะต้องเป็นผู้ประสานประโยชน์ให้ได้ เพื่อป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นใน อนาคต

๕.๑.๗ สรุปผลข้อมูลการสนทนากลุ่ม จากตารางที่ ๔.๑๖ การสัมภาษณ์เจาะลึก การสนทนากลุ่มของ ผู้เชี่ยวชาญ พบว่า ผู้ให้การสัมภาษณ์ทั้งหมดตอบมีความเห็นพ้องต้องกันว่า ด้านการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา

๑) การนำพุทธศาสนาไปสู่อินเดียนั้นยาก ถ้าเอาระบบของคนไทยมาใช้ ก่อนข้างจะมีอุปสรรค ซึ่งชาติที่มาก่อน คือ พม่าและศรีลังกา จะมาเผยแผ่ก่อนเราและวิถีชีวิตของเขาจะเข้าง่ายกว่าของคนไทย

๒) คนอินเดียเองยังมีความแข็งแกร่งเชิงวัฒนธรรมมาก โคเอ็นก้า เป็นวิถีพุทธที่เข้ากับคนอินเดียได้ดี แต่ถ้าจะเผยแผ่ได้ง่ายกับชุมชนที่เป็นชาวพุทธใหม่ที่เกิดขึ้นเพราะดร.เอ็มเม็กก้า

๓) อุปสรรคคือ มาเผยแผ่พุทธศาสนาแบบไทย มารักษาขนบธรรมเนียมประเพณีเท่านั้น เพราะการนับถือศาสนาเพื่อพระเจ้า คนอินเดีย เขานับถือศาสนาเพื่อนำมาปฏิบัติอย่างเคร่งครัด

๔) ลักษณะการมีวัฒนธรรมประเพณีของคนอินเดีย ระบบด้านวรรณะยังแข็งแกร่งลำบากที่จะให้เขาอมรับพุทธ ดังนั้น การมองศาสนาปัจจุบัน คุณจะสอนไปอย่างไรก็ได้ แต่ให้สอดคล้องกับที่มันเป็น แต่พุทธเรายังไม่สามารถคุยกันกับศาสนาอื่นโดยตรง

๕) คนอินเดียใช้คุณธรรมมากที่สุด เพราะวิถีชีวิตของเขาอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อ เขาให้ความเคารพต่อเทพพระเจ้า ให้ความเคารพต่อธรรมชาติ แม้แต่สรรพสัตว์เขาก็ยังนับถือ

๖) ถึงแม้ว่าจะการเผยแผ่มันต้องใช้เวลามีเวลาน้อยของพระธรรมทูต อยู่จนกว่าเขาจะไว้วางใจมีน้อยมาก ไม่ต้องพูดว่าเราเป็นพุทธ เพียงแต่ให้เขาได้เข้าใจว่า เขาจะปฏิบัติอย่างไร

๗) อินเดียใช้ทุกสิ่งทุกอย่าง ในชีวิตประจำวัน แม้แต่มูลวัว เขาจะมีวรรณะทำหน้าที่ของตนเองมีการแบ่งประเภทแบบนี้

๘) เราต้องเดินทางไปหาเขา อย่าไปเปลี่ยนวิถีทาง แต่เราจะอยู่กับเขาอย่างไรบ้าง หลักของพุทธศาสนา มองพิธีกรรมเกี่ยวกับความเป็นเทพเจ้า ให้กลับมาใช้ในทางนามธรรมได้ เมื่อเขาปฏิบัติไปมาก ๆ เดี่ยวพุทธก็กลับมา

๙) การอยู่แบบวรรณะ เขาอยู่ระดับไหนจะไม่สามารถเปลี่ยนระบบชีวิตของตนเองได้ เราสามารถเข้าไปอยู่ร่วมกับวิถีชีวิตของเขาได้ เขาได้รับเพียงวัตถุสิ่งของเท่านั้น

๑๐) ด้านภาษาพอจะประยุกต์ได้ เพราะพื้นฐานภาษาบาลีก็พอจะทำความเข้าใจได้ เคยเห็นพระต่างชาติ มีโอกาสเผยแผ่พุทธศาสนา เขามีความพร้อมพอในการที่จะตอบโต้และชี้แจงหลักธรรมให้คนอินเดียได้

๑๑) พระธรรมทูตที่ทำงานส่วนใหญ่จะมีโอกาสเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กับคนไทยเป็นหลัก เพราะสาเหตุอาจเป็นเรื่องของชาติพันธุ์วรรณา และก็เป็นความต้องการของชาวพุทธไทยด้วย และง่ายต่อการสื่อสารเข้าใจที่ตรงกัน

๑๒) ส่วนในอินเดียแน่นอนว่าปัญหาหลักเหมือนที่ครูบาอาจารย์ได้พูดถึงประเด็นของภาษา มันเป็นเรื่องที่ยากมาก ถ้าเราไม่เข้าใจภาษาเขาอย่างลึกซึ้ง ความเชื่อ ความศรัทธาก็มีน้อย

๑๓) การเผยแผ่พุทธศาสนาในสารนาถนี้ พระพุทธองค์เสด็จมากี่ครั้ง ต้องรู้พื้นที่ว่าอะไรควรที่จะมีโอกาเผยแผ่มากน้อยอย่างไร คนพุทธเราจำเป็นต้องศึกษาประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาให้เสียก่อน

๑๔) ปัญหาเรื่องของภาษา เขายอมรับเราส่วนหนึ่ง ได้รับเชิญไปงานแต่ง งานสำคัญวันชาติเพื่อเป็นเกียรติกับเขา ถ้าจะเผยแผ่จะยาก เพราะภาษาไม่ถึง พูดพอไปมาได้เท่านั้น

๑๕) จำเป็นอย่างยิ่งก่อนมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอินเดีย เรารู้เรื่องพุทธแล้วยังไม่พอ จำเป็นต้องรู้ภาษา รู้วัฒนธรรมประเพณีของเขอดีด้วย

๑๖) พระธรรมทูตต้องศึกษามากขึ้น ที่คิดจะมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอินเดีย สืบเนื่องจากคนอินเดีย ไม่ใช่จะยอมรับอะไรง่าย ๆ เพราะจะเห็นว่าเขาได้ปลูกฝังความเชื่อ ความศรัทธาให้เด็กตั้งแต่เล็ก ๆ ดังนั้น จึงมีความเปลี่ยนแปลงยากมาก เขาไม่ยอมรับเรา เมื่อเราเป็นพระทำไม เราต้องมาสอนเขา

๑๗) วัฒนธรรมต้องมาก่อน โดยมากเรารับจากอินเดียไป อินเดียรับวัฒนธรรมอะไร จะเอากลับมาให้ เราต้องศึกษาเบื้องหลังเขาก่อน ความจริงเขายากกลืนศาสนาพุทธ ตัวอย่างสังฆราชาร์ยะแปลงคำสอนศาสนาพุทธเป็นพราหมณ์ เป็นต้น

๑๘) พระธรรมทูตต้องเป็นผู้ศึกษามาด้วยแล้ว ทั้งปริยัติ และการปฏิบัติอย่างเพียงพอ ซึ่งในด้านการปฏิบัติของเราต้องสร้างความน่าเชื่อถือ เป็นสัญลักษณ์ของความดีงาม และต้องเก่งด้านภาษาเป็นไปได้อย่างไร

๑๙) พุทธศาสนาอยู่ได้เพราะภาษา ในสมัยพุทธกาลพระพุทธองค์ทรงรู้ศาสตร์ต่าง ๆ เพื่อการสื่อสาร พระองค์เข้าใจ ภาษาของคนทุกถิ่น จึงง่ายต่อการประกาศพระศาสนา

๒๐) มาอยู่อินเดียปีที่๔ มาอยู่วัดไทยกุสินาราเฉลิมราชย์เรามาอยู่เมืองเขา ระยะแรกต้องให้เขาก่อน การเดินทางของเขา คือความสำเร็จของเรา ตัวอย่างชุมชนในกุสินารา จะรู้ว่าวันพระของชาวพุทธวันไหน เขาจะมาที่กุสินารา เพื่อจะมารักษาศาสนา โดยการรักษาศรี ถือว่าการให้ที่เห็นเป็นรูปธรรม เพราะเราให้ฟรี ๘ บาทรักษาทุกโรค คนที่เป็นหมอยของคนอินเดียจริง ๆ มาปฏิบัติอยู่กับเราด้วย

๒๑) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูต สิ่งสำคัญคือ ความเป็นผู้ที่เสียสละ และต้องเป็นผู้ที่มุ่งมั่นจริง ๆ งานถึงจะประสบความสำเร็จ และคุณสมบัติของพระธรรมทูตต้องเก่งทั้งปริยัติและการปฏิบัติ ตลอดถึงมีความพร้อมด้านภาษาต้องดี เรียนรู้ประเพณีวัฒนธรรมชุมชนเป็นอย่างดี จึงจะสามารถครองใจคนอินเดียได้

๒๒) พระธรรมทูตต้องมีความพร้อมด้านความรู้ทางธรรมอย่างดี ความประพฤติดี และการปฏิบัติดี สิ่งเหล่านี้เป็นจุดขายให้คนอินเดียได้ ซึ่งคนอินเดียเขาก็นับถือพระ เพราะพระถือว่า

เป็นเครื่องหมายสัญลักษณ์ของคนผู้ปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้น ดังนั้นพระธรรมทูตเก่งด้านความประพฤติแล้วความสามารถด้านอื่นเช่น ภาษาท้องถิ่น หรือภาษาอังกฤษต้องมีความพร้อม โอกาสเผยแผ่พระพุทธศาสนาจะสามารถเป็นไปได้

๒๓) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูต คงมองประเด็นปัญหาด้านภาษา ที่เราต้องพัฒนาให้ดี เพราะจะสามารถตอบโต้และสนทนากับชุมชน สังคมของคนอินเดียง่ายขึ้น สิ่งจำเป็นต้องรู้เรื่องประเพณีวัฒนธรรม และวิถีชีวิตขั้นพื้นฐานของเขา โดยเฉพาะวรรณะของคน

๒๔) ถ้าจะถามว่าทำไมพระพุทธศาสนาในอินเดียจึงหายไป คำตอบคือความจริงไม่ได้หายไปไหน คำสอนก็ยังอยู่ พระที่อยู่อินเดียก็ทำงานหนัก มีการเผยแผ่ในเชิงรุก เหมือนวัดไทยกุสินารา คนอินเดียเห็นความสำคัญตรงนี้

๒๕) เรื่องภาษาเป็นปัจจัยสำคัญ เพราะการเผยแผ่ถ้าภาษาไม่ถึงเขาก็ลำบากมาก แต่ทุกอย่างต้องใช้เวลา พระพุทธเจ้าเผยแผ่พุทธศาสนาตลอดชีวิต ส่วนพระนักศึกษามาอยู่ตรงนี้ไม่กี่ปีก็กลับเมืองไทย การทำงานไม่ต่อเนื่อง เพราะต้องกลับไปเมืองไทย จึงไม่สามารถมองเห็นความเปลี่ยนแปลงไปมากนัก ทำให้พระธรรมทูตตรงนี้มีกำลังน้อย

ด้านการศึกษา พบว่า

๑) การยอมรับถึงวรรณะเดิกรุ่นใหม่กำลังศึกษาระบบความจริงของชีวิต แนวคิดการปลูกฝังต่างกัน เขาบูรณาการประเพณีปฏิบัติยึดถือพระเจ้า มาบูรณาการกับวิถีชีวิตกับครอบครัว การให้ความเป็นชาตินิยมเป็นเรื่องสำคัญ องค์กรศาสนาไม่ได้เข้ามาง่าย ๆ

๒) ศาสนามีมาก แต่ความจริงเป็นลัทธิ เอาสิ่งอะไรไปป้อนเขาก็รับหมด แต่เขาไม่ได้เปลี่ยนแปลงอะไร เพราะพื้นฐานของเขาได้ปฏิบัติของเขาเป็นวิถีชีวิตอยู่แล้ว

๓) ศาสนาแอบแฝงไม่สามารถเป็นตัวกระตุ้นให้เขายอมรับได้ แม้แต่พุทธเขาถือเป็นปรกต์หนึ่งเท่านั้น การเมืองที่อ้างอิงศาสนา เขาใช้ช่องบางช่องเท่านั้นที่จะใช้ฐานการเมืองไปเกี่ยวเกาะ และพระสงฆ์ที่เกิดขึ้นจากอินเดียแท้ๆ เขาไม่มีใครสอนหลักธรรมให้ ขาดการศึกษาที่เป็นระบบ

๔) ประเทศไทยอาจจะศึกษาศาสนาพราหมณ์มากกว่าพุทธเสียอีก การสอน อย่าไปนึกว่าการเผยแผ่ต้องได้ออย่างนั้น อย่างนี้ แม้แต่พระสารีบุตร พระโมคคัลลนะ ไปที่ไหนไม่ได้สร้างความเดือดร้อนให้เขา ดังนั้นอย่าไปสอนวัฒนธรรมไทยให้เขา เพราะของเขามีอยู่แล้ว

๕) สิ่งที่พระธรรมทูตต้องตระหนักคือเป็นผู้รู้ดี สามารถดีและมีความประพฤติดี หน้าที่หลักจริง ๆ ต้องเอาการศึกษา

มีสัมมาปฏิบัติ และมีการเผยแผ่ทำงานแบบไม่หวังและไม่เป็นอยากเป็นอะไร ผลงานจะเกิดขึ้นมาเอง

๖) เด็กจะใช้คุณธรรม นับถือพ่อแม่ นับถือครูบาอาจารย์ แม้แต่ผู้ที่ให้น้ำนม เขาก็ยังให้ความรู้สึกเห็นบุญคุณขึ้น

๗) ได้มีโอกาสเข้าไปช่วยการเรียนการสอนให้เด็กในโรงเรียน แต่มองว่า เราต้องศึกษาฐานแนวคิดขององค์กรเขาเป็นหลัก เพื่อจะได้ขยายบทบาทหรือประยุกต์หลักคำสอนให้สอดคล้องระบบการเรียนรู้ของเขาให้ได้

๘) ควรศึกษาอย่างท่องแท้แล้ว สามารถสอดแทรก ซึมลึกในการปฏิบัติของคนอินเดียได้ ตัวอย่างท่านมหาตมะคานธี ก็ใช้วิถีพุทธไปใช้ในการดำเนินชีวิตในรูปแบบของพราหมณ์

๙) ควรให้มีการสร้างศูนย์โรงเรียนในวัดไทยที่ตั้งอยู่ในอินเดีย เพราะจะง่ายต่อการให้การเรียนรู้ และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ดีขึ้น

๑๐) ศูนย์การเรียนรู้ถือว่าเป็นหัวใจสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา อยากจะเห็นวัดไทยได้สร้างโรงเรียนภายในวัด เพื่อจะเป็นการพัฒนาที่มีเป้าหมาย และสามารถที่จะตั้งหลักฐานที่มั่นคงได้ เมื่อเราเริ่มต้นจากการอบรมเยาวชนหรืออบรมคนอินเดียเมื่อยังเด็กๆ

๑๑) อยากให้เราได้ศึกษาสังคมอินเดียไว้ให้ดี ก่อนที่เราจะไปสอนให้เขาเกิดการเรียนรู้สิ่งใหม่ เนื่องจากสังคมอินเดีย พวกเขาจะเคร่งครัดในวัฒนธรรมของตนเองสูงมาก การจะสอนอะไรให้เขา ต้องให้เกิดประโยชน์ต่อชีวิตตรงนั้นของเขาจริง ๆ

๑๒) ให้มีการสอนเด็กและเยาวชนในองค์ความรู้ที่เขาเป็น ซึ่งอย่างน้อยต้องรู้วัฒนธรรมการเรียนรู้ของเขา ก่อน อย่าพยายามให้เห็นความแตกต่าง คือ นำเอาหลักพุทธให้เขาแบบที่เขาเข้าใจ และช่วยบูรณาการเพื่อจะนำไปใช้ในฐานคติของการดำเนินชีวิตของพวกเขาได้

๑๓) ควรให้มีการเรียนการสอนเกี่ยวกับพุทธศาสนาทั้งกลุ่มเยาวชนเป้าหมาย และกลุ่มชุมชนที่พอเข้าใจภาษาที่สื่อกันอย่างถูกต้อง

๑๔) ที่วัดไทยกุสินารา คนอินเดียได้ส่งลูกหลานมาเรียนที่วัด โดยการมาศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และโรงเรียนต้นกล้า ซึ่งเป็นผลดีต่อการสร้างทายาทหรือสร้างพุทธบุตร ที่จะเอื้อสานต่องานพระศาสนาในอนาคต

๑๕) ในส่วนที่เป็นพระนิสิตนักศึกษา จึงมีข้อจำกัดเพื่อการทำงานด้านนี้ แต่มีความเห็นด้วยอย่างยิ่งที่ พระธรรมทูตที่ประจำอยู่แต่ละวันได้เปิดสอนโรงเรียนให้เยาวชนได้เข้ามาเรียนรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ยิ่งถ้าสร้างศูนย์กลางเพื่อการเรียนรู้ให้เด็กจะเป็นการส่งเสริมหรือการสร้างเยาวชนชาวพุทธได้เป็นอย่างดี

๑๖) ได้มีโอกาสไปเข้าร่วมกิจกรรมในโรงเรียนบ้าง แต่มองเห็นว่า การให้ระบบการเรียนการสอนในโรงเรียนเป็นสิ่งที่ควรส่งเสริมสนับสนุนให้มากขึ้นจะดี เพราะการเผยแผ่

พระพุทธศาสนาเริ่มต้นตั้งแต่เยาวชนจะถือเป็นผลผลิตที่จะเอื้อต่อการพัฒนาหรือการเพิ่มขึ้นของพุทธศาสนิกเป็นอย่างไร

๑๗) ด้านการเรียนการสอน ก็ได้มีโอกาสศึกษาจากครูบาอาจารย์ ก็ถือว่าเป็นทิศทางในการปลูกฝังคุณธรรมให้กับเยาวชนได้ดีมาก และการให้ทุนการศึกษา ก็เป็นสิ่งจำเป็นที่ควรส่งเสริมเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะเป็นผลที่จะเกิดประโยชน์ในระยะยาวต่อไป

๑๘) กิจกรรมการเรียนการสอนของพระธรรมทูตถือว่าเป็นผลเป็นรูปธรรม ซึ่งเห็นจากวัดไทยพุทธคยา วัดไทยกุสินาราและวัดไทยเมืองไพสาลี เป็นต้น ถือว่ามีความก้าวหน้ามาก ซึ่งสามารถที่จะนำพุทธศาสนาเผยแผ่ให้กับเยาวชน เพื่อจะเป็นธรรมทายาทในอนาคตต่อไป

ด้านการสงเคราะห์ พบว่า

๑) เราไม่ค่อยมีโอกาสเข้าไปร่วมพิธีกรรมและพิธีการของคนอินเดีย จึงทำให้ความสัมพันธ์มีน้อยมาก

๒) สังคมคนอินเดียมีความเป็นตัวตนที่สูงมาก จะเห็นว่าประเพณีและวัฒนธรรมมันถูกเลี่ยมสอนให้เกิดขึ้นเป็นวิถีชีวิตของเขาโดยตรง

๓) พระธรรมทูตก็มีโอกาสให้ความสงเคราะห์ตรงนี้ได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะการแจกสิ่งของและการรักษาพยาบาลน่าจะสนับสนุนส่งเสริมให้เกิดขึ้นทั่วไปเท่าที่ศักยภาพที่จะเอื้ออำนวย

๔) เราต้องไปสร้างชุมชนก่อนที่จะเผยแผ่ได้ เข้าใจชุมชนที่เป็นวิถีชีวิตดั้งเดิมเขา แล้วอยู่กับเขาเหมือนที่เขาเป็น การสงเคราะห์จะเกิดผลเร็วขึ้น

๕) ได้มีโอกาสสวดมนต์ให้เขา คือเมื่อเขามีความต้องการให้เราช่วยเหลือ เราต้องไปสงเคราะห์เขา

๖) การเผยแผ่จะสำเร็จผลนั้น จำเป็นอย่างยิ่งต้องมีการทำงานเชิงรุก โดยเฉพาะการทำงานด้านสังคมสงเคราะห์ ซึ่งจากการได้มีโอกาสได้เรียนรู้งานที่ผ่านมา ถือว่ามันเป็นความจำเป็นอย่างยิ่ง ตอบทบาทของพระธรรมทูต ถ้าเราไม่มีการให้เขาก่อนแล้ว เราคงจะหวังผลอะไรไม่ได้ ดังนั้น จำเป็นต้องเป็นผู้ที่เสียสละจริงๆ

๗) พระธรรมทูตเน้นด้านสังคมสงเคราะห์ มองได้ว่าจะเข้าได้ประมาณ ๓๐% ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นถึงการตอบรับเพียงบางส่วน หรือความจำเป็นที่ต้องมาเฉย ๆ

๘) การสังคมสงเคราะห์ ให้มีการจัดตั้งกองทุน เพื่อการอนุเคราะห์ชุมชน ชาวบ้านหรือแม้แต่การช่วยเหลือด้านอื่น ๆ

๙) อยากเห็นการเปลี่ยนแปลงนอกเหนือจากที่ให้วัดได้สร้างสถานพยาบาลรักษาโรคฟรีแล้ว อยากเห็นคนอินเดียเข้ามามีส่วนร่วม ถึงแม้เราไม่ได้หวังอะไรจากพวกเขา แต่เมื่อเขาได้เห็นประโยชน์ที่จะเกิดกับคนหมู่มากแล้ว คงจะเอื้อต่อการทำงานการเผยแผ่เป็นอย่างดีทีเดียว

๑๐) ในด้านการให้ความช่วยเหลือ ถือเป็นหนทางที่ดีอีกด้านที่เราจะเข้าไปสู่ชุมชน หรือ เพื่อความกลมกลืนกับคนอินเดียง่ายขึ้น แต่ต้องทำงานอย่างต่อเนื่อง เพราะจะทำให้เขาเกิดความเชื่อมั่น เชื่อใจเราก่อน ผลสะท้อนอื่น ๆ จะเป็นรางวัลให้การทำงานครั้งนี้

๑๑) การสังคสมสงเคราะห์เป็นสิ่งที่ดีมาก ตัวอย่าง บทบาทของ ดร.เอ็มเม็กก้า ที่ท่านเป็นเทพพระเจ้าของชาวพุทธใหม่ของคนอินเดียทุกวันนี้ เพราะท่านได้ต่อสู้ ท่านเสียสละทุกอย่าง เพื่อให้คนวรรณะชั้นต่ำได้มีโอกาส มีพื้นที่ยืนอยู่บนแผ่นดินอินเดียได้ ดังนั้น พระธรรมทูตต้องเป็นผู้ที่เสียสละจริง ๆ

๑๒) จำเป็นต้องมีการทำสังคสมสงเคราะห์ ซึ่งถือเป็นสิ่งจำเป็นในการเผยแผ่ เราต้องเกื้อกูลเอื้อเพื่อเขาก่อน จึงจะสามารถอยู่ร่วมกับเขาได้อย่างสนิทใจ

๑๓) ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมมาทำงานในวัด เพื่อให้เขาได้มีรายได้ เราไม่ได้จ้างแพง แต่เขาก็พร้อมที่จะมาช่วยเรา ถือได้ว่าเป็นการสงเคราะห์ชุมชนอีกด้านหนึ่ง นอกเหนือจากเราให้ด้านบริการสาธารณสุขบางส่วนไปแล้ว

๑๔) เห็นด้วยอย่างยิ่งกับครูบาอาจารย์ที่ท่านได้ทำงานเชิงสังคสมสงเคราะห์ เพื่อจะได้เผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ง่ายขึ้น อีกอย่าง ต้องพยายามให้การช่วยเหลือเขา เพื่อให้เขาอยู่ได้ ไม่ใช่เราต้องไปช่วยเหลือตลอด พยายามสร้างฐานจิตทางพุทธศาสนาให้กับชุมชน

๑๕) ในด้านงานสังคสมสงเคราะห์ ถ้าพูดถึงคนอินเดียต้องการอะไรบ้าง แล้วเราก็เอาสิ่งที่เขาต้องการให้เขา แน่แน่นอนว่า ความยากจนทำให้คนเราเป็นได้ทุกอย่าง แต่ในอินเดีย บางครั้งเงินอาจจะซื้ออะไรไม่ได้ทั้งหมด เราแจกของให้เขาได้ แต่ไม่ใช่ว่าเขาจะนับถือศาสนาเรา ขอเพียงให้เขาได้รับในสิ่งที่เขาต้องการ นับว่าเราได้ทำหน้าที่ของการเป็นผู้สงเคราะห์ที่ดีแล้ว

๑๖) งานด้านสังคสมสงเคราะห์ถือเป็นหัวใจหลักสำคัญของพระธรรมทูต ที่ต้องการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ เราต้องเป็นผู้ให้เสียก่อน และการเป็นผู้ทุ่มเท ประสานประโยชน์ให้ ความสำคัญต่อวิถีชีวิต โดยไม่ต้องไปสร้างสิ่งใหม่ให้เขา แต่จะทำอย่างไรให้เขาอยู่ได้ตามสภาพที่เป็นอยู่

๑๗) การสงเคราะห์เกี่ยวกับอนุเคราะห์ถือว่าดีมาก โดยเฉพาะการทำงานเชิงรุกของวัดไทยกุสินาราที่มีการสร้างโรงพยาบาลรักษาฟรีทุกโรค ซึ่งถือได้ว่าเป็นส่วนผลักดันให้งานพระศาสนาเจริญรุดหน้าไปมาก และมันคงยิ่งขึ้น

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ศึกษาวิเคราะห์ยุทธศาสตร์หลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในอินเดีย

๕.๒.๑ เพื่อศึกษาวิเคราะห์ยุทธศาสตร์หลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในอินเดีย

ผลการวิจัยพบว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจากผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยภาพรวม พบว่า มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=๒.๘๘$) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า การเริ่มต้นของพระเดชพระคุณพระสุเมธราชิบดี ถือว่าเป็นอย่างก้าวสำคัญในการวางรากฐานอันมั่นคงให้กับสถาบันสงฆ์แห่งพระพุทธศาสนาของอินเดีย ช่วงเวลาที่พระเดชพระคุณปฏิบัติภารกิจอยู่ที่วัดไทยพุทธคยานั้นคือ ยุคทองของพระธรรมทูต และวัดไทยพุทธคยา สร้างวัดไทยเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวพุทธในอินเดียและชาวพุทธต่างชาติได้ประกาศเกียรติคุณของชาติให้ประจักษ์แก่คนต่างชาติ โดยมีการจัดกิจกรรมการปฏิบัติธรรมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูต ตัวอย่างที่เห็นชัดมาก คือ ประเด็นของวัดไทยพุทธคยา วัดไทยกุสินาราเฉลิมราชย์ วัดไทยราชคฤห์ วัดไทยไพสาลี เป็นต้น ซึ่งวัดได้มีบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนามีการสอนที่หลากหลายทั้งต่อบุคคลทุกระดับ เช่น ต่อคนไทย คนอินเดีย และต่อคนทางประเทศยุโรป ทั้งนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูศรีปริยัติวิกรม (วัชรพงษ์ ทินนาโก) ใด ศึกษาวิเคราะห์ เรื่อง “ศึกษาเทคนิคและรูปแบบการเผยแผ่ พุทธธรรมของพระเทพสิงหนบุราจารย์ (จรัญ จิตฺตมฺโม) วัดอัมพวัน จังหวัดสิงห์บุรี” ใด กล าวถึงเทคนิคการเผยแผ่ ของพระเทพสิงหนบุราจารย์ (จรัญจิตฺตมฺโม) ว ่าได้ ใช้ เทคนิคและรูปแบบการเผยแผ่ พุทธธรรม โดยยึดเทคนิคและรูปแบบการสอนและการสื่อสารตามแนวพุทธผสมผสานกับหลักนิเทศศาสตร์ ทัวไป โดยได้ นำเอาเทคโนโลยีสารสนเทศสมัยใหม่ เช่น วิทยู โทรทัศน์ เทป วีดีโอ หนังสือ และสื่อสารมวลชนอื่นๆ เช่น ามาซ วัยเป นเครื่องมือในการเผยแผ่ * และสอดคล้องกับงานของพระมหาปราโมทย์ มหาวิริโย ได้ศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชรัตนรังษี (วิริยทุท วิริยทุโธ) ในฐานะพระธรรมทูตไทยประจำประเทศอินเดีย โดยแยก

* พระครูศรีปริยัติวิกรม (วัชรพงษ์ ทินนาโก), “ศึกษาเทคนิคและรูปแบบการเผยแผ่ พุทธธรรมของพระเทพสิงหนบุราจารย์ (จรัญ จิตฺตมฺโม) วัดอัมพวัน จังหวัดสิงห์บุรี”. วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๖.

เป นประเด็นการศึกษาตามบทบาทภารกิจ ๖ ค น ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๖๕ ได้ แก่ บทบาทค นการปกครองค นการศึกษาค นการศึกษาสงเคราะห์ค นการเผยแผ่ค นการสาธารณูปการค นการสาธารณสงเคราะห์^๑ และสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า การเผยแผ่ พระพุทธศาสนาในอินเดียจะว าง าย ก็คง ายจริงๆ เพราะในแผ นดินนั้นผุ คนมีศาสนา เป นเครื่องครองใจ ศาสนามีหลากหลายให้ เลือกลงใจ สอดตามความต องการมีตั้งแต่ ระดับเป น ความคิด ความเชื่อ ความจริง ทั้งจริงโดยสมมติและจริงโดยปรมัตถ มีศึกษาค นคว บัญญัติเป น ศาสนาขึ้นมาล วนแต่ มีคุณภาพส งออกนอกประเทศ ถาเป นสินค าก็เป นสินค าทີ่ติดตลาดไปทั่วโลก โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องเทพในนวนิยายทั้งหลายเขาผูกคำสอนไว้ ในตราสัญลักษณ์ ที่บัญญัติขึ้นเช น พระพินเศศ อุมาทะวิ กาลิ สุริยเทพเป นค น หากไข เทคนิควิธีการให้ สอดคล องกับวัฒนธรรมประเพณีที่มีอยู่ พระพุทธศาสนาก็สามารถฟ นฟูขึ้นมาได้ อีกไม ยาก จากที่ค นท องถิ่นเขามีศาสนาในหัวใจแล วแต่ ผุ ที่จะมาปลูกฝ งผลักดันให้ พระพุทธศาสนาเข ่าไปสถิตก็ค ่องใจ พลังจากพระธรรมทูตผุ เผยแผ่ ที่มีวิสัยทัศน์แบบคิดไกลใจกว าง ใฝ่ สูงเท านั้น^๒

ดังนั้นจึงสรุปแนวความคิดประเด็นนี้ได้ว่า พระสงฆ์ไทย ทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาถือว่ามีคามเจริญก้าวหน้าขึ้นมากนับแต่อดีตถึงปัจจุบัน การเผยแผ่ที่ทำงานตลอดปี คือ การอนุเคราะห์ชาวพุทธไทยที่มาสวดบุญ และการเผยแผ่ให้กับชาวพุทธต่างชาติทั้งคนอินเดียและชาวตะวันตก ทั้งนี้ สิ่งที่ทำเป็นต่อคุณสมบัติของพระธรรมทูตต้องมี ซึ่งในอดีตพระสาวกที่ไ้ รับการยกย ่องว ามีคุณสมบัติควรเป นพระธรรมทูต ยกตัวอย างเช น พระลูกนกทกภัททิยะเป นผุ มีเสียงไพเราะคนฟ งเกิดความหลงใหลอยากฟ งอีกถือเป นประโยชน์ ค ่อการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาถล วโดยสรุป พระธรรมทูตควรมีคุณสมบัติ ดังนี้ ๑. สัมปปริส ธรรม หมายถึง ธรรมของสัตบุรุษ ธรรมของคนดี ธรรมของท านผุ รุ พระสาวกผุ มีคุณธรรมเหล านี้ทำให้ การทำงาน เป นไปอย างมีประสิทธิภาพได้ แก่ ๑) ชัมมัญ ุตา รุ หลักและรุ จักเหตุ คือรุ หลักความจริงของธรรมชาติรุ หลักการ กฎเกณฑ์

^๑ พระมหาปราโมทย์ มหาวีโร (ป ักรม).การศึกษาการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาของพระราชรัตนรังษี (วิรยทุธ วิรยทุโธ)ในฐานะพระธรรมทูตไทยประจำประเทศอินเดีย. วิทยานิพนธ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๔๘

^๒ สัมภาษณ์ พระราชรัตนรังษี (วิรยทุธ วิรยทุโธ), ประธานสงฆ์ วัดไทยกุสินาราเฉลิมราชย์ ประเทศอินเดียและปฏิบัติหน าที่เจ ้อาวาสวัดไทยลุมพินี ประเทศเนปาล, ๒๕ มกราคม ๒๕๕๒.

แบบแผนหน ที่ ซึ่งจะเป นเหตุใให้ กระทำการใด สำเร็จผลตามความ มุ งหมาย ๒) อัตตัญ ุตา รู ความมุ งหมายและรู จักผล คือรู ความหมายและความมุ งหมายของ หลักธรรมหรือหลักการ กฎเกณฑ์ หน ที่รู ผลที่ประสงค ของกิจที่จะต องทำ ๓) อัตตัญ ุตา รู จักตน คือรู ฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู ความถนัดความสามารถ และ คุณธรรม เป นต น ของตนตามเป นจริงเพื่อประพฤติได้ เหมาะสมและ ใให้ เกิดผลดี ๔) มัตตัญ ุตา รู จักประมาณ คือรู จักความเหมาะสมในงานที่ทำ ๕) กาลัญ ุตา รู จักกาล เช นรู ว เวลาไหนควรทำอะไรรู จักเวลาทำงานเวลาพักผ่อน เป นต น ๖) ปริสตัญ ุตา รู จักชุมชน คือรู จักถิ่นรู จักที่ชุมชนรู จักมารยาท ระเบียบวินัย ขนบธรรมเนียมประเพณี และข อควรรู ควรปฏิบัติอื่นๆ ต อชุมชนนั้นๆ ๗) ปุคคลัญ ุตา รู จักบุคคลคือรู ความแตก ต างระหว างบุคคลโดยอัชฌาศัย ความสามารถและคุณธรรม เป นต น เพื่อปฏิบัติ อู มุ นั้นโดยถูกต อง เช นควรจะทำหรือไม่ จะเกี่ยวข อง จะไข จะยกย อง จะตำหนิ หรือจะแนะนำสั่งสอนอย างไร จึงจะได้ ผลดี เป นต นเมื่อ กล าวโดยสรุป คือรู เหตุ ผล ตน ประมาณ กาล ชุมชน และบุคคล^๑

ผลการวิจัย ด้านการศึกษา จากตารางที่ ๔.๕ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านการศึกษา โดย ภาพรวม พบว่า มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=๒.๗๒$) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า พระธรรมทูตได้ ให้การสงเคราะห์ด้านการศึกษา มีการสร้างโรงเรียนปญฺจศีล และโรงเรียนด้นกล้า มีการสนับสนุน ทุนการศึกษาให้และเด็กและเยาวชน ตลอดจนการพัฒนาเด็กและเยาวชนได้มาปฏิบัติธรรมในวัด โดยการท้าวตรสวดมนต์ เจริญจิตภาวนา ทั้งนี้สอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาเด็กและ เยาวชนให้มีจิตใจที่ดีงาม อยู่ในกรอบของศีลธรรม และมีจิตสำนึกสาธารณะ โดยผลักดันให้สถาบัน ศาสนาเป็นแกนหลักในการนำครอบครัว ชุมชน และสถาบันการศึกษา ร่วมกันพัฒนาเด็กและ เยาวชนให้มีพื้นฐานจิตใจที่ดีงาม เป็นคนดี ห่วงไกลอบายมุขและยาเสพติด มีภาวะผู้นำ มีจิตสำนึกที่ จะอุทิศตนเพื่อส่วนรวม โดยมีสถาบันทางศาสนาเป็นแกนนำให้คนทุกวัย โดยเฉพาะเด็กและ เยาวชนมีส่วนร่วมทำงานในกิจกรรมอาสาสมัครเพื่อสาธารณประโยชน์ ให้มีความรับผิดชอบต่อ สังคมมากขึ้น ตลอดจนพัฒนาเด็ก เยาวชนให้มีความพร้อมด้านสติปัญญา อารมณ์ และศีลธรรม ภายใตระบบการศึกษาทางศาสนาที่มุ่งการเรียนรู้ในทางปฏิบัติ โดยพัฒนารูปแบบและหลักสูตรการ อบรมศีลธรรมให้หลากหลายสอดคล้องกับพัฒนาการทางสมอง และกับสภาพความต้องการของ สังคมเมืองและชุมชนโดยบูรณาการเรื่องศีลธรรมและเรียนรู้การอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข แบบสันติ วิถี และเปิดพื้นที่ทั้งสถาบันทางศาสนาและชุมชนให้เป็นสถานที่เรียนรู้ศีลธรรมของคนในชุมชน โดยจัดกิจกรรมในโรงเรียน ในมหาวิทยาลัย ขยายหลักสูตรสำหรับคนทั่วไป เพิ่มการใช้ประโยชน์

^๑ ที.ป. (ไทย) ๑๑/๓๓๑/๒๖๔, อ.สุตต. (ไทย) ๒๓/๖๕/๑๑๔.

ในพื้นที่ของสถาบันทางศาสนาเพื่อการเรียนรู้ศีลธรรมให้มากขึ้น^๑ ดังนั้นจึงสรุปแนวความคิดประเด็นนี้ได้ว่า การจัดการศึกษา โดยมีกิจกรรมการเรียนการสอนของพระธรรมทูตถือว่าเป็นผลงานที่เป็นรูปธรรม ซึ่งเห็นจากวัดไทยพุทธคยา วัดไทยกุสินาราและวัดไทยเมืองไพสาลีและวัดไทยสิริราชคฤห์ ถือว่ามีความก้าวหน้ามาก ที่สามารถนำพุทธศาสนาเผยแผ่ให้กับเขาวชน เพื่อจะเป็นธรรมทายาทในโอกาสต่อไป

ผลการวิจัยพบว่าด้านสังคมสงเคราะห์ จากตารางที่ ๔.๑๐ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล ด้านสังคมสงเคราะห์โดยภาพรวม พบว่า มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=2.82$) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า พระธรรมทูตมีความเมตตาต่อผู้อื่น ได้มีโอกาสให้ความสงเคราะห์ โดยการแจกสิ่งของ และการรักษาพยาบาล สนับสนุนส่งเสริมให้มีการจัดตั้งกองทุน เพื่อการอนุเคราะห์ชุมชน ชาวบ้าน ทั้งนี้สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับหลักพรหมวิหาร หมายถึง ธรรมประจำใจของพระพุทธเจ้าหรือผู้มีจิตใจยิ่งใหญ่ กว้างขวางดุจพระพรหม อันเปี่ยมหลักความประพฤติดของพระธรรมทูตที่จะดองมีอยู่ในใจตลอดเวลา มีองค์ประกอบ ๔ ประการ คือ ๑)เมตตา ความรัก คือ มีความปรารถนาดี มีไมตรี ดองการช่วยเหลือให้ประชาชนทุกหมู่ เหล่า ประสบประโยชน์ และความสุข ๒)กรุณา ความสงสาร คือ อยากช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ ไฟใจที่จะปลดปล่อยบำบัดความทุกข์ ยากเดือดร้อนของประชาชน ๓)มุทิตา ความเบิกบานพลอยยินดี เมื่อเห็นประชาชนอยู่ดี มีสุข ก็มีใจแช่มชื่นเบิกบาน เมื่อเห็นเขาทำดีงามประสบความสำเร็จ วาหน ยิ่งขึ้นไป ก็พลอยยินดี ดวยพร อมส ส่งเสริมสนับสนุน ๔)อุเบกขา ความมีใจเปี่ยมกลาง คือ มองตามเปี่ยมจริง โดยวางจิตเรียบสม่ำเสมอ มั่นคงเที่ยงตรง มองเห็นการที่บุคคลจะไดรับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุที่ตนประกอบ พรอมที่จะวินิจฉัยวางตน และปฏิบัติไปตามหลักการ เหตุผล และความเที่ยงธรรม^๒ ดังนั้นจึงสรุปแนวความคิดประเด็นนี้ได้ว่า การกิจการเผยแผ่โดยเชื่อมโยงงานด้านสังคมสงเคราะห์ถือเป็นหัวใจหลักสำคัญของพระธรรมทูต ที่ต้องการเผยแผ่พระพุทศาสนา คือ เราต้องเป็นผู้ให้เสียก่อน และการเป็นผู้ทุ่มเทประสานประโยชน์ให้ความสำคัญต่อวิถีชีวิต โดยไม่ต้องไปสร้างสิ่งใหม่ให้เขา แต่จะอย่างไรให้

^๑ กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม,แผนพัฒนาส่งเสริมคุณธรรมเสริมสร้างความสมานฉันท์ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่สังคมอยู่เย็นเป็นสุข,(กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด เขตจตุจักร, ๒๕๕๑). หน้า ๑ – ๖

^๒ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๘๔/๒๒๕.

เขาอยู่ได้ตามสภาพที่เป็นอยู่ ทั้งนี้การสงเคราะห์เกี่ยวกับอนุเคราะห์ถือว่าดีมาก โดยเฉพาะการทำงานเชิงรุกของวัดไทยพุทธคยา วัดไทยกุสินาราเฉลิมราชย์และวัดไทยสิริราชคฤห์ที่มีการสร้างโรงพยาบาลรักษาฟรีทุกโรค ซึ่งถือได้ว่าเป็นส่วนผลักดันให้งานพระศาสนาเจริญรุดหน้าไปมาก และมั่นคงยิ่งขึ้น

๕.๒.๒ เพื่อศึกษาปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยด้านคุณสมบัติของพระธรรมทูต ความคิดเห็นด้านการเผยแผ่ของพระธรรมทูตไทยในอินเดีย

ผลการวิจัยพบว่าด้านคุณสมบัติของพระธรรมทูต จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านคุณสมบัติของพระธรรมทูต โดยภาพรวม พบว่า มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=๓.๓๘$) ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่า พระธรรมทูตได้ปฏิบัติศาสนกิจ ได้มองเห็นประโยชน์ในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนทางศาสนา พร้อมทั้ง มีความมั่นใจในคุณค่า ความดีงามและมุ่งมั่นแน่วแน่ต่ออุดมการณ์ของพระพุทธศาสนา ทั้งนี้สอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า พระธรรมทูตในประเทศอินเดีย คือ พระสงฆ์ไทยผู้ นำหลักธรรมในพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทยไปประกาศให้ ชาวอินเดียได้ รู้ และได้ รับ ประโยชน์ ซึ่งคุณสมบัติของพระธรรมทูตที่สำคัญ มี ๔ ประการ คือ ๑.มั่นใจในคุณค่า ๑ ความดีงาม ของพระพุทธศาสนา ในฐานะที่เป นพระธรรมทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในด าวประเทศ จะต องมีความมั่นใจ วเรามีดีที่จะให้ แก่ เขา หมายความว่า พระธรรมทูต ตองมั่นใจในสิ่งที่มิว าเป นสิ่งที่ดีแท้ เป นสิ่งที่เลิศเป นสิ่งที่ประเสริฐและเป นประโยชน์ ที่จะช วยเหลือเขาได้ เป นข อสำคัญอันดับแรก ๒.ต องเป นผู้ เข าใจป ญหาและความต องการของถิ่นฐาน ที่พระธรรมทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศอินเดีย คือ ไปในถิ่นของเขาถ ่าไม ะ ฐ จักเขาให้ เพียงพอ ก็ จะรู้ สึกหัวนั้ไหวได้ ง ายจึงต องรู้ เท าทันเขาตามความเป นจริงเช น ฐ ว ำเขามีป ญหาอะไร ขาดอะไรต องการอะไร โดยการสังเกตสังคมของเขาทั้งจุดเด นและจุดด อยพร อมรู้ จักภูมิหลังของเขาถ วยว ำเจริญค ำนั้ไหนอะไร เป นเหตุ ป จจัยแห่งความเจริญและไม่ เจริญเพื่อช วยเขาได้ อย ำงถูกต้อง ๓.มีวิธีการที่จะสื่อสาร ทั้งรู้ จักป ญหาและความต องการของคน ที่พระธรรมทูตจะไปช วยก็ต องมีวิธีที่จะช วยเขา งานพระธรรมทูตก็คือการนำเอาธรรมไปให้ มหาชน ด วยการพัฒนาวิธีการ คือ เพื่อจะนำสิ่งที่ดีไปให้ แก่ มหาชนและไปสนองความต องการของมหาชนนำเขาไปสู่ ทางที่ดีงามมีความสุขได้ สำเร็จ และ ๔.มู งมั่นแน วแน ต อุดมการณ์ ของพระพุทธศาสนาเพื่อจุด

มุ่งหมายในพระพุทธศาสนา พระสงฆ์ แต่เดิมทำหน้าที่เป็นพระธรรมทูต เริ่มแต่ยุคพระอรหันต์ สาวกรุ่นแรกๆ ที่พระพุทธเจ้าได้ทรงส่งไปประกาศพระศาสนา^๑

ดังนั้นจึงสรุปแนวความคิดประเด็นนี้ได้ว่า คุณลักษณะของพระธรรมทูตในการปฏิบัติงานนั้นมีความพร้อมทั้งความรู้ ความสามารถที่จะทำหน้าที่ประกาศเผยแผ่หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาได้ จึงสอดคล้องกับพุทธพจน์ที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย สารีบุตรประกอบด้วยธรรม ๘ ประการนี้แล ควรทำหน้าที่ทูตใด ภิกษุผู้ เข าสู ขุมชนที่โต เกียจกันน้อย งาม รุนแรง ก็ไม่ สะทกสะท้าน

ไม่ ทำคำพูดให้ เลียหายไม่ ปกปดข วาสาสน นชี้แจงอ ย งาม มีข อสงสัยถูกข োনถาม ก็ไม่ โกรธ ภิกษุผู้ มีลักษณะเข นนั้นแลควรทำหน้าที่ทูตใด ”^๒

ผลการวิจัยพบว่าด้านความคิดเห็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านความคิดเห็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูต โดยภาพรวม พบว่า มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=๓.๕๕$) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า แนวความคิดเห็นของพระธรรมทูตได้รู้สึกเกิดความเสียดสีเพื่อพระพุทธศาสนา มีความรับผิดชอบด้านการเผยแผ่และได้ทุ่มเทกำลังกายและใจให้กับภารกิจในการเผยแผ่ ทั้งนี้สอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า ความคิดเห็นของคนมีหลายระดับ คือ อ ย งาม ผิวเผินก็มีอ ย งามลึกซึ้งก็มีสำหรับความคิดเห็นที่เป นทัศนคตินั้นเป นความคิดเห็นอ ย งามลึกซึ้ง และติดตัวไปเป นเวลานาน เป นความคิดเห็นทั่วๆ ไปไม่ เฉพาะอ ย งามซึ่งมีประจำตัวของบุคคลทุกคนความคิดเห็นไม่ ลึกซึ้งและเป นความคิดเห็นเฉพาะอ ย งามและมีอ ย งาม เป นเวลาอันสั้น เรียกว ่า opinion เป นความคิดเห็นประเภทหนึ่ง” และสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า ทัศนคติ (attitude) และความคิดเห็น (opinion) ว ่าทัศนคติคือลักษณะของบุคคลที่มีต อการปฏิบัติ อ ึ่งหนึ่งสิ่งใดส วนความคิดเห็นคือทัศนคติที่มีอ ย งาม ภายในจิตใจของตน เมื่อเกิดความรู้ สึกหรือไม่ ชอบสิ่งนั้นแล วก็จะกระทำพฤติกรรมที่สอดคล้อง อกับความรู้

^๑ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), บทบาทและหน้าที่ของพระธรรมทูตในต ามแดน, ในอนุสรณ พระธรรมทูตสายต ามประเทศ (ร ุ่นที่ ๑), (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๒๒-๒๕.

^๒ อ.อ.อ. ก. (ไทย) ๒๓/๑๖/๒๔๒-๒๔๓.

^๓ อุทัย หิรัญโต, สารานุกรมศัพท์ สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๕), หน้า ๑๘๐-๘๑.

สึกภายในของคน^๑ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยเรียงลำดับจากสามอันดับสุดท้าย ได้แก่ สามารถสื่อสารโดยการเขียนภาษาอังกฤษได้ ($\bar{X}=๓.๒๓$) สามารถสื่อสารโดยการพูดภาษาอังกฤษได้ ($\bar{X}=๓.๑๕$) และเคยเปลี่ยนสถานที่อยู่จำพรรษา ($\bar{X}=๒.๗๔$) ตามลำดับ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าแนวความคิดเห็นของพระธรรมทูต เมื่อได้มาปฏิบัติหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา แล้วได้ประจักษ์ตนเองขาดความรู้ ขาดประสบการณ์ ทักษะที่ไม่ดีต่อตนเอง และเห็นถึงศักยภาพของตนเองที่ยังไม่ได้พัฒนาด้านภาษาอังกฤษและการสื่อสารที่ดีพอ แม้แต่การเปลี่ยนแปลงสถานที่อยู่บ่อย ก็ไม่เอื้อต่อการพัฒนาที่ดีขึ้น ดังนั้นจึงมีค่าเฉลี่ยที่น้อย ทั้งนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาสนธิญาณ รักษาภักดี ไค ศึกษาวิเคราะห์ เรื่อง การศึกษาความคิดเห็นของผู้เข รับการฝ กอบรมหลักสูตรพระธรรมทูตค อกการฝ กอบรม ประจำปี พ.ศ.๒๕๕๑” สรุปได้ ว การฝ กอบรมพระธรรมทูตมีส วนอย งามากในการพัฒนาพระธรรมทูตให้ มีความรู้ ประสบการณ์ ทักษะที่ดี และมีบทบาทในการสงเคราะห์ ประชาชนในค านต างๆและช วยพัฒนาสังคมไทยอย งามีระบบมากขึ้น ซึ่งนับว าสอดคล องกับพุทธดำรัสที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์ และความสุขแก คนหมู ่มาก”^๒

ดังนั้นจึงสรุปแนวความคิดประเด็นนี้ได้ว่า ความคิดเห็นของพระธรรมทูตเป็นลักษณะความรู้ สึกของบุคคลแต่ เป นลักษณะที่ไม่ ลึกซึ้งเท าทักษะที่คนเราจะมีความคิดเห็นแตกต างกันและความคิดเห็นเป นส วนหนึ่งของทักษะคติ ทั้งนี้ ความคิดเห็นจึงเป นความรู้

สึกความเชื่อเฉพาะบุคคลที่แสดงออกมาโดยการพูดหรือการเขียนหรืออาศัยพื้นความรู้ประสบการณ์ และสภาพแวดล้อมของบุคคลนั้นโดยความคิดเห็นนี้สามารถเปลี่ยนแปลงได้ ถ ้าหากมีหลักฐานและช ้อเท็จจริงที่ปรากฏ

๕.๒.๓ เพื่อค้นหาปัญหาและอุปสรรคต่อยุทธศาสตร์หลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในอินเดีย

ผลการวิจัยพบว่า ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีปัญหาและอุปสรรค คือพระธรรมทูตปัจจุบันมีจำนวนน้อยมาก การทำงานไม่เป็นทีม ขาดการมีส่วนร่วม ไม่มีเครือข่ายชาวพุทธ

^๑ กฤตยา อาชวนิจกุล, การวัดทัศนคติทางประชากรและการวางแผนครอบครัว, เอกสารประกอบการบรรยายในเรื่องการศึกษาวิจัยทางประชากรและการวางแผนครอบครัว, สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๐, หน้า ๑๑.

^๒ พระมหาสนธิญาณ รักษาภักดี, “การศึกษาความคิดเห็นของผู้ เข รับการฝ กอบรมหลักสูตรพระธรรมทูต ค อกการฝ กอบรม ประจำปี พ.ศ.๒๕๕๑”, วิทยานิพนธ สังคมสงเคราะห์ ศาสตรมหา บัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), ๒๕๕๒.

ระดับนานาชาติและองค์กรหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า พระธรรมทูตที่ปฏิบัติงานมีจำนวนที่น้อยเกินไปในการทำงาน ยิ่งขาดประสบการณ์ด้านการบริหารจัดการจะมีปัญหาเกิดขึ้นมาก ทั้งนี้สอดคล้องกับ หลักการพัฒนางานองค์กร (Organization Development Model)^๑ แนวความคิดตามตัวแบบนี้ได้ให้ความสำคัญเฉพาะบุคลากรในหน่วยงานเป็นหลัก โดยมีแนวความคิดว่า บุคลากรเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุดในองค์กรจึงให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วม (Participation) ของคนในองค์กร การทำงานเป็นทีม โดยการทำงานในทีมจำเป็นต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วม คำนึงถึงการจูงใจ การใช้ภาวะผู้นำอย่างเหมาะสม การสร้างความรู้สึกรักผูกพันกับองค์กร การยอมรับ การพัฒนาทีมงานมากกว่าการใช้กำลังบังคับบัญชาควบคุม ตัวแบบนี้จึงให้ความสำคัญเพิ่มเติมต่อกระบวนการสื่อสารสองทาง การมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายของผู้นับถือนระดับล่าง ซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการสร้างความตระหนักและผูกพันกับนโยบาย แผนงาน หรือโครงการ

ดังนั้นจึงสรุปแนวความคิดประเด็นนี้ได้ว่า อุปสรรคปัญหานั้นจะพบได้ทุกที่ในการบริหารจัดการงานไม่มากก็น้อยต่างกันไป ซึ่งจะมีผลต่อกิจกรรม โครงการหรือการจัดการอื่นเป็นอย่างไร เพราะจะช่วยให้ทราบปัญหาที่เกิดขึ้น และสามารถแก้ไขได้ตามหลักการและวิธีการที่มีอยู่ อันจะเป็นเทคนิคเฉพาะของผู้บริหารงานต้องแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นให้ได้เองตามหลักการและเหตุผลนั้น

ผลการวิจัยพบว่า ด้านการศึกษา มีปัญหาและอุปสรรค คือ ขาดการสร้างเครือข่ายศูนย์การศึกษา มีอุปสรรคเรื่องขาดทักษะด้านภาษาท้องถิ่น งบประมาณสนับสนุน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า การปฏิบัติงานของพระธรรมทูตมีความไม่พร้อมหลายด้านทั้งการพัฒนาคุณภาพศักยภาพตนเอง และความไม่พร้อมด้านการบริการอื่น จึงไม่สามารถบริหารจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการศึกษาแก่ชุมชนได้ ทั้งนี้สอดคล้องกับ แนวคิดที่ว่า การสร้างเครือข่ายศาสนสัมพันธ์ชุมชนให้เป็นส่วนหนึ่งของกลไกในการบริหารงานชุมชน^๒ โดยส่งเสริมให้มีกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับศาสนาและกระบวนการประชาคมให้ชุมชนนำศาสนาเข้าสู่การจัดทำแผนของชุมชนส่วนท้องถิ่นและอำเภอ รวมทั้งพัฒนาศักยภาพของผู้นำชุมชนและปราชญ์ชาวบ้านที่กระจายอยู่ทุกพื้นที่ นอกจากนั้นจะต้องเตรียมความพร้อมในการบริหารด้านศาสนาให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี โดยจะต้องมีการบริหารจัดการองค์ความรู้ด้านศาสนาอย่างเป็นระบบ ทั้งการพัฒนาสร้าง หรือคัดสรรองค์ความรู้ในศาสนา รวมถึงการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีให้เหมาะสมกับเนื้อหา

^๑ สุรสิทธิ์ วัชรขจร, นโยบายสาธารณะเบื้องต้น, กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธนสร(๑๙๙๙) จำกัด จำกัด, ๒๕๔๕, หน้า ๘๓.

^๒ แผนพัฒนาส่งเสริมคุณธรรมเสริมสร้างความสมานฉันท์ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่สังคมอยู่เย็นเป็นสุข, ๒๕๕๑, หน้า ๑ – ๖.

สาระในหลักธรรมทางศาสนามีการนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาผสมผสานร่วมกับจุดแข็งในสังคมอินเดีย

ดังนั้นจึงสรุปแนวความคิดประเด็นนี้ได้ว่า ทุก ๆ ปัญหาที่มีแนวทางในการแก้ไขเสมอ ทั้งนี้ อาจมีหลายวิธีขึ้นอยู่กับสภาพปัญหาและความเป็นจริงที่เกิดขึ้นว่า ปัญหาแต่ละอย่างควรใช้วิธีการอย่างไร เช่น แนวทางแก้ไขปัญหาที่ใช้ทั่วไปเป็นการฝึกอบรมเพื่อจะพัฒนาทักษะให้เกิดความชำนาญมากขึ้น การให้แรงจูงใจในการทำงาน การติดต่อประสานงานผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะงบประมาณ เพื่อแก้ไขปัญหาอย่างรอบคอบและบรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ของหน่วยงานและองค์กรนั้น

ผลการวิจัยพบว่า ด้านการสงเคราะห์มีปัญหาและอุปสรรคคือ ขาดกองทุนเพื่อการสงเคราะห์สุขภาพชุมชนเมื่อประสบภัยพิบัติ ขาดทุนทรัพย์ในการบริหาร ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ การปฏิบัติงานด้านสังคมสงเคราะห์ จำเป็นอย่างยิ่งต้องอาศัยงบประมาณเป็นจำนวนมาก และต้องเป็นผู้ประสานประโยชน์ มีความเป็นมนุษยสัมพันธ์ที่ดี จึงจะสามารถได้รับการตอบสนอง และการให้การช่วยเหลือจากผู้อื่นได้ ผู้ปฏิบัติงานจำเป็นต้องหาแนวทางในการตั้งเงินกองทุน หรือมูลนิธิขึ้นเพื่อจะเอื้อต่อการทำงานด้านนี้ ทั้งนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ พระราชรัตนรังษี^๑ ได้ พยายามจัดตั้งกองทุนขึ้น ซึ่งอาศัยหลักการและเหตุผลแนวคิดที่ว่า “กองทุนการศึกษานี้ พระพุทธเจ้า ทรงโปรดประทานให้ ผู้จงรักภักดี เชื่อฟังคำสั่งสอน เจ้าของทุนนี้คือ พระพุทธเจ้า ที่ทรงไซ พระนามว่า “พระพุทธสัทมัญญาน” เพื่อไซ เป น แผล งสนับสนุนสงเคราะห์ด้านการศึกษาและเผยแผ่ โดยมีแผล งที่ มา ๑) มูลนิธิวัดไทยกุสินารา เฉลิมราชย์ กองทุนนี้เป น เงินที่รับบริจาคจากกรรมการผู้ สร างวัดมาตั้งแต่ เริ่มต น จึงบริจาคทุนการศึกษาให้ แก่ พระสงฆ ผู้ มาปฏิบัติงานใด มีโอกาสศึกษาในระดับสูงขึ้น ๒) การบริจาคของพุทธบริษัทผู้ มาแสวงบุญ กองทุนนี้ เป น เงินที่รับบริจาคจากชาวพุทธผู้ มาแสวงบุญ ซึ่งได้ รับรู้ กิจกรรมงานเผยแผ่ พระพุทธศาสนาของวัด จึงช วยกันบริจาคทรัพย์ สนับสนุนเป น ประจำ งบบางโอกาสสว าง กองทุนนี้จะไม่ กำหนดระบุบุคคล เพราะจะเกิดป ญหาตามมา จึงจัดสรรกองทุนนี้ให้ ตามมติของคณะกรรมการผู้ พิจารณา เท านั้น

ดังนั้นจึงสรุปแนวความคิดประเด็นนี้ได้ว่า ปัญหาด้านงบประมาณ ถือว่าเป็นหัวใจหลักการ

^๑ สัมภาษณ์ พระราชรัตนรังษี (วิรัชธ ะ วิรัชทุโร), ประธานสงฆ วัดไทยกุสินารา เฉลิมราชย์ ประเทศอินเดียและปฏิบัติหน าที่เจ อาวาสวัดไทยลุมพินี ประเทศเนปาล, ๒๕ มกราคม ๒๕๕๒.

บริหารที่สำคัญประการหนึ่ง คือ งานทุกอย่างจำเป็นต้องใช้เงิน หรือทุนทรัพย์ในการบริหาร ทั้งนี้ผู้บริหารเมื่อได้วางแผนในการทำงานอย่างรอบคอบ เช่น การวางยุทธศาสตร์ แผนนโยบาย และโครงสร้างในการดำเนินงานแล้ว กระบวนการและระบบต่าง ๆ จะเป็นไปตามทิศทางที่กำหนดไว้ ปัญหาและอุปสรรคด้านทุนทรัพย์ก็จะมีช่องทางในการระดมทุนเข้ามาบริหารได้

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยเรื่องนี้ คณะผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย โดยแบ่งเป็น ประเด็น ดังนี้

๑. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ผลการวิจัย พบว่า ยุทธศาสตร์หลักการบริหารและการดำเนินงาน การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในอินเดีย ไม่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ และองค์กรทั้งงบประมาณและบุคลากร แต่พระธรรมทูตได้เป็นผู้ดำเนินงานด้วยใจรัก ด้วยความเสียสละและด้วยความศรัทธา ในพระพุทธศาสนา จึงมีข้อเสนอแนะว่า องค์กรคณะสงฆ์ มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง ๒ แห่ง ควรกำหนดเป็นนโยบายให้พระสงฆ์ พระนิสิตมาปฏิบัติงานสายพระธรรมทูต ประเทศอินเดีย อย่างน้อย ๒ ปี และรัฐบาลควรกำหนดเป็นยุทธศาสตร์ให้การสนับสนุนงบประมาณอย่างเพียงพอ พร้อมทั้งแจ้งให้หน่วยงานที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา กำหนดนโยบาย งบประมาณ และนำเข้าบรรจุในแผนพัฒนาระดับประเทศ

ผลการวิจัย พบว่า พระธรรมทูตสายต่างประเทศ ยังขาดความรู้ด้านภาษาอังกฤษ ภาษาท้องถิ่น และขาดองค์ความรู้ ความสามารถในการอุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง จึงมีข้อเสนอแนะว่า อธิการบดี และผู้บริหารระดับสูงของมหาเถรสมาคม ควรกำหนดเป็นนโยบายให้มีการบรรจุหลักสูตรการเรียนการสอน ด้านพระธรรมทูต ในระดับปริญญาตรี —ปริญญาเอก เพื่อสร้างศาสนทายาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มากกว่าที่เป็นอยู่ เพราะในปัจจุบันพระธรรมทูตประเทศอินเดียที่อุทิศงานในด้านนี้มีน้อยมาก

๒. ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ปฏิบัติ

ผลการวิจัยพบว่า ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง พบว่าการปฏิบัติศาสนกิจของพระธรรมทูต วัดไทยในอินเดีย ถือเป็นยุคทองของพระธรรมทูต วัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวพุทธในอินเดียและชาวพุทธต่างชาติ ได้ประกาศเกียรติคุณของชาติให้ประจักษ์แก่คนทั่วโลก ในส่วนข้อเสนอแนะพบว่า พระธรรมทูตปัจจุบันมีจำนวนน้อยมาก การทำงานไม่เป็นทีม ขาดการมีส่วนร่วม ไม่มีเครือข่ายชาวพุทธระดับนานาชาติและองค์กรหน่วยงาน

อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง จำเป็นต้องสร้างสำนักงานพระธรรมทูตให้ชัดเจน เพื่อสร้างเครือข่ายในระดับองค์กรได้

ผลการวิจัยพบว่า ด้านการศึกษา มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง พบว่า พระธรรมทูตได้ให้การสงเคราะห์ด้านการศึกษา มีการสร้างโรงเรียนปญฺญาสีล และโรงเรียนต้นกล้า มีการสนับสนุนทุนการศึกษาให้และเด็กและเยาวชน ได้นำเยาวชนมาปฏิบัติธรรมในวัด มีการทำวัตรสวดมนต์เจริญจิตภาวนา ในส่วนข้อเสนอแนะ พบว่า วัดยังไม่ได้สร้างเครือข่ายศูนย์การศึกษา เพื่อประสานงานกับองค์กรข้างนอก ผู้สอนขาดทักษะด้านภาษาท้องถิ่น และการจัดสรรงบประมาณสนับสนุนยังไม่เพียงพอ จำเป็นอย่างยิ่งที่ทุกฝ่ายต้องเข้ามาช่วยเหลือ

ผลการวิจัยพบว่า ด้านการสงเคราะห์ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง พบว่า พระธรรมทูตเป็นสัญลักษณ์ของความเมตตา ได้มีการอนุเคราะห์ต่อผู้อื่น มีการแจกสิ่งของเครื่องใช้อุปโภคบริโภคและการดูแลสุขภาพพยาบาลให้ มีการจัดตั้งกองทุนเพื่อการอนุเคราะห์การศึกษาเผยแผ่ ในส่วนข้อเสนอแนะพบว่า วัดยังขาดกองทุนเพื่อการสงเคราะห์สุขภาพชุมชน เมื่อประสบภัยพิบัติ ขาดทุนทรัพย์ในการบริหาร จึงจำเป็นอย่างยิ่งต้องหาแนวทางในการตั้งเป็นกองทุน หรือมูลนิธิขึ้นเพื่อจะเอื้อต่อการทำงานสงเคราะห์ด้านนี้

ผลการวิจัยพบว่า ด้านคุณสมบัติของพระธรรมทูตโดยภาพรวม พบว่า มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง จากการปฏิบัติศาสนกิจของพระธรรมทูต ได้มองเห็นประโยชน์ในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนทางศาสนา มีความมั่นใจในคุณค่า ความดีงามและมุ่งมั่นแน่วแน่ต่ออุดมการณ์ของพระพุทธศาสนา ทำให้เห็นประโยชน์ ที่เป็นคุณสมบัติของพระธรรมทูต ส่วนข้อเสนอแนะ พบว่า พระธรรมทูตที่ทำงานไม่ต่อเนื่อง เกิดอาการท้อแท้ หดหู่กำลังใจ รู้สึกเบื่อต่อภาระที่รับผิดชอบและเกิดความรู้สึกว่าการมาปฏิบัติหน้าที่พระธรรมทูต ทำให้ความรู้ ความสามารถของตนเองค่อยลง จำเป็นต้องสร้างกำลังใจและพึงพอใจในการทำงานให้มากขึ้น

ผลการวิจัยพบว่า ด้านความคิดเห็น มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก จะเห็นว่าแนวความคิดเห็นของพระธรรมทูตได้เกิดรู้สึกมีความเสียสละ มีความรับผิดชอบด้านการเผยแผ่และได้ทุ่มเทกำลังกายและใจให้กับภารกิจในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในส่วนข้อเสนอแนะพบว่า พระธรรมทูตควรพัฒนาทัศนคติต่อความเชื่อมั่นในตนเอง เพราะจะขาดความรู้ ขาดประสบการณ์ ขาดทักษะในด้านภาษาอังกฤษและการสื่อสาร จึงมีค่าเฉลี่ยน้อยตามอันดับ

๓. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรศึกษาเปรียบเทียบเกี่ยวกับบทบาทการบริหารและการดำเนินงานของพระธรรมทูตในต่างประเทศอินเดีย กับบทบาทการบริหาร และการดำเนินงานของพระธรรมทูตประเทศอื่น ๆ ที่จัดทำโครงการในลักษณะเดียวกัน

๒. ควรศึกษาวิเคราะห์ประเมินผลสัมฤทธิ์ที่ได้ในการปฏิบัติงานพระธรรมทูต มีจุดเด่น จุดด้อย และมีแนวโน้มของการพัฒนาองค์การ

๓. ควรศึกษาวิเคราะห์รูปแบบที่พึงประสงค์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายในประเทศไทยและต่างประเทศ